

Verslag van een openbaar verhoor

De parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen heeft op 9 september 2022 de heer Kamp als getuige gehoord, die werd bijgestaan door de heer Daemen.

Voorzitter: Van der Lee
Griffier: Israel

Aanwezige leden van de commissie: Van der Graaf, Kat, Kathmann, Kwint, Kuik, Van der Lee, en Tielen.

Aanvang 14.14 uur.

De **voorzitter**:

Aan de orde is het verhoor van de heer Kamp. Ik vraag aan de griffier om de heer Kamp en zijn steunverlener binnen te geleiden.

(De griffier geleidt de getuige naar zijn plaats in de Enquêtezaal.)

De **voorzitter**:

Welkom, meneer Kamp.

De heer **Kamp**:

Dank je wel, meneer Van der Lee.

De **voorzitter**:

Dat geldt ook voor u, meneer Daemen. Van harte welkom bij de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen.

60 jaar gaswinning heeft Nederland veel gebracht, maar kent zeker voor gedupeerden schaduwkanten. De commissie onderzoekt hoe deze schaduwkanten hebben geleid tot het besluit om de aardgaswinning in Groningen te stoppen. Wij willen weten hoe de besluitvorming op cruciale momenten is verlopen en hoe de private en publieke partijen hebben samengewerkt bij de winning. Wij onderzoeken de aardbevingen en de ontwikkeling van kennis daarover, de afhandeling van schade veroorzaakt door de bevingen en het proces van het versterken van gebouwen in Groningen.

Meneer Kamp, u bent minister van Economische Zaken geweest, ook in de periode van Huizinge en alles wat daarna is gebeurd. U wordt gehoord als getuige en dit verhoor vindt plaats onder ede. U heeft ervoor gekozen de belofte af te leggen dat u de gehele waarheid en niets dan de waarheid zal zeggen. Daarom vraag ik u even te gaan staan.

(In handen van de voorzitter legt de heer Kamp de belofte af.)

De **voorzitter**:

Dan staat u nu onder ede. U mag weer plaatsnemen.

Het verhoor met u zal worden afgenomen door collega Van der Graaf en mijzelf. Mogelijk heeft de heer Kwint op het eind van het gesprek ook nog enkele vragen aan u.

We gaan beginnen. Ik geef mevrouw Van der Graaf het woord.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Meneer Kamp, u was van november 2012 tot oktober 2017 minister van Economische Zaken. Omdat u minister bent geweest in een periode waarin er veel is gebeurd, hebben we besloten om dit verhoor in twee delen op te knippen. In het verhoor van vandaag willen we graag met u stilstaan bij de eerste fase van uw ministerschap en de besluiten omtrent de gaswinning in Groningen die u heeft genomen. De focus in dit verhoor ligt met name op de besluitvorming na de aardbeving in Huizinge in 2012, het jaar 2013 en 2014. Over enkele weken zullen we elkaar nogmaals zien in een tweede verhoor. Dan zullen we vooral ingaan op de verdere stapsgewijze afbouw van de gaswinning en op de schadeafhandeling en de versterking.

Op 5 november 2012 treedt u aan als minister van Economische Zaken. Wat zijn de meest urgente onderwerpen waarover u op dat moment wordt geïnformeerd?

De heer **Kamp**:

Het was een ander ministerie dan het nu is. Het was een ministerie dat ook LNV inhield. We hadden dus mijnbouw, we hadden energie, we hadden alle andere dingen die bij Economische Zaken spelen, maar LNV viel ook onder het ministerie van EZ. Ik was daar de minister. We hadden ook een staatssecretaris. Op het moment zitten er geloof ik vier ministers en een staatssecretaris. Het was dus een heel breed ministerie. Ik kreeg over de

lastigste dossiers op mijn tafel een dossier aangereikt. Er werd verteld: dit is het belangrijkste wat er op dit moment speelt op het ministerie en uw eerste aandacht nodig heeft. Een van die dossiers was de aardgaswinning in Groningen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Een van de eerste dossiers was de aardgaswinning in Groningen.

De heer **Kamp**:

Ja. Het was een van de eerste dossiers. Het waren er, uit mijn hoofd, zes of zeven; in die orde van grootte.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Op het moment van uw start als minister heeft de aardbeving bij Huizinge al plaatsgevonden, in augustus van dat jaar, en is het Staatstoezicht op de Mijnen al gestart met eigen analyses van de seismiciteit. Dat leidt tot tamelijk verontrustende inzichten. Was het u meteen duidelijk wat de ernst van de situatie was?

De heer **Kamp**:

Niet helemaal, denk ik, want dat duidelijk worden wat er allemaal aan de hand is, wordt natuurlijk van dag tot dag opgevoerd. Er was erg veel onrust in Groningen, dús ook bij de bestuurders in Groningen, en ook onrust bij de Tweede Kamer, op het ministerie en ook bij mij. Dat bouwde zich van dag tot dag op. Ik had wel door dat we in ieder geval te maken hadden met iets waar de mensen in Groningen woedend over waren. En de mensen in Groningen zijn geen druktemakers; als zij woedend zijn, is er echt wat aan de hand, en bovendien zijn ze ook in staat om dat heel lang vast te houden. Dus ik was mij ervan bewust dat daar een groot probleem was, maar ik werd me daar steeds meer van bewust. Bovendien was ik mij er in het begin ook van bewust dat we op een omslagmoment zaten. We hadden daar in Groningen 50 jaar gas gewonnen en dat waren we allemaal gewend. De laatste inkomsten voor de rijksbegroting alleen van Groningen waren 11,5 miljard. Daar kwam nog 2,4 miljard euro uit de kleine velden bij. Het was dus gewoon iets wat van jaar tot jaar heel erg mooi was voor het Rijk. Bovendien was het ook heel erg mooi voor Shell en Exxon, die daar in een periode van zes, zeven jaar 8 miljard uit hadden gehaald in de jaren voor 2012. Dat zou anders gaan worden. Er zou minder gas gewonnen gaan worden. Er zou veel meer gedaan moeten worden om de gevolgen op te

vangen. Van dat kantelmoment was ik mij bewust, naast natuurlijk de woede en de onrust van de mensen in Groningen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Van al deze inzichten was u zich bewust op dag één, dag twee van uw ministerschap?

De heer **Kamp**:

Ik kwam van het ministerie van Sociale Zaken. Daar was ik vooral intensief bezig geweest met de verhoging van de AOW-leeftijd en de nieuwe opzet van de pensioenen, de aanvullende pensioenen. Bovendien was ik informateur geweest van het nieuwe kabinet dat toen in november 2012 aantrad. Dus ik kwam vrij blanco op dat ministerie van EZ waar het de aardgaswinning betrof. Maar onmiddellijk werd mij duidelijk uit de stukken die ik kreeg en uit de gesprekken die ik al de eerste dag voerde met de mensen dat aan de hand was wat ik net verwoordde.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In hoeverre werd u bij uw aantreden ook al geïnformeerd over de werking van het gasgebouw?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet of dat onderdeel uitmaakte van het dossier dat ik op 5 of 6 november kreeg. Maar ik ben daar wel heel snel ingedoken, omdat het natuurlijk van belang was. Ik heb ernaar gevraagd en uitleg gekregen. Het was een onderwerp waarvan ik gewoon moest weten hoe het in elkaar zat om de zaak vervolgens te kunnen managen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In hoeverre heeft u zich daar in die eerste weken dan al in verdiept?

De heer **Kamp**:

Dat zal vast gebeurd zijn. Ja. Ik doe het zo dat als er iets ingewikkelds is, ik zo gauw mogelijk probeer te begrijpen wat er aan de hand is. Er is mij uitgelegd hoe dat gasgebouw in elkaar zat: een stelsel van privaatrechtelijke afspraken, een samenwerking tussen bedrijven en de overheid, de constructie met de Maatschap en met GasTerra, de manier waarop GasTerra werd aangestuurd en waarop de Maatschap werd aangestuurd, dat dat een personele unie was waarbij de bepalende mensen in de ene ook de bepalende mensen in de andere waren. Dat had ik dus vrij snel door.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat had u vrij snel door. Wist u op het moment van uw aantreden wat het krachtenveld daarin was en over welke onderwerpen uw directeur-generaal in dat gasgebouw sprak en besluiten nam?

De heer **Kamp**:

Ja, ik snapte natuurlijk wat de grote lijn was. De grote lijn was dat Shell en Exxon daar zaten om geld te verdienen en dat wij daar zaten om het algemeen belang, de publieke belangen, te behartigen. Die belangen bestonden voor een deel uit geld verdienen, want dat was belangrijk voor de rijksbegroting; het was gas dat in Nederland in de bodem zat en dat moest ten goede komen aan de Nederlanders ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U begreep wat de belangen waren van de verschillende partijen in het gasgebouw.

De heer **Kamp**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar wist u over welke besluiten uw directeur-generaal ging in dat gasgebouw, wat er onderwerp was?

De heer **Kamp**:

Misschien even mijn zin afmaken. Behalve wat ik net zei, dat de rijksbegroting een belang was, stond natuurlijk de veiligheid van de mensen in Groningen op het spel. Dat was een grote zorg. Daarnaast was de leveringszekerheid een grote zorg, omdat 98% van de huizen in Nederland was aangesloten op dat aardgas. Dus als je daarmee bezig gaat, tast je de normale gang van zaken in al die huishoudens aan.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Op welke manier was kennis hebben over het gasgebouw en de werking daarvan noodzakelijk om besluiten te kunnen nemen?

De heer **Kamp**:

Ik heb altijd, vanaf het begin het idee gehad dat het gasgebouw en de Gaswet allemaal erg belangrijk waren, maar dat we ook de Mijnbouwwet hadden. En die Mijnbouwwet bepaalde dat ik uiteindelijk moest besluiten

over winningsplannen en dat ik ook de mogelijkheid had om daar voorwaarden aan te koppelen en grenzen aan te stellen. Ik heb mij dus eigenlijk nooit belemmerd gevoeld door dat gasgebouw en door de Gaswet, waarin langetermijnplannen voor een periode van tien jaar stonden. Ik had vanaf het begin het gevoel: je bent uiteindelijk in staat om daar de dingen te doen die je nodig vindt op grond van de Mijnbouwwet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wist u dat in dat gasgebouw besluiten werden genomen over de hoogte van de winning, over businessplannen van GasTerra over de verkoop, de doelstellingen daarvoor? Wist u dat op het moment van uw aantreden?

De heer **Kamp**:

Het moment van mijn aantreden, waarover ik nu spreek, is dat ik daar kom, ik het eerste dossier lees dat op mijn bureau werd gelegd en dat ik meteen met de mensen daarover ga praten. In de weken en dagen daarna verdiep ik mij daar voortdurend in en kom ik dus steeds meer tot inzicht. Ik ga niet zeggen dat ik de allereerste dag dat ik daar binnenkwam meteen alles onder controle had, maar ik ben er wel snel ingedoken.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U bent er snel ingedoken: moet ik daaruit afleiden dat het voor u een prioriteit was om dit goed te begrijpen?

De heer **Kamp**:

Ja, maar er waren wel veel prioriteiten op dat ministerie. Je had een groot probleem met Thermphos, een bedrijfsterrein in Zeeland waar ernstige vervuiling was waar iets mee moest gebeuren. Er moest een energieakkoord afgesloten worden, waar we erg druk mee waren. Ik moest zorgen dat we de overgang maakten van fossiele energie naar duurzame energie. Dat hield onder andere in windmolenparken in Drenthe en in Groningen, op andere plekken, waar veel verzet tegen was. Er was dus heel veel te doen op dat ministerie.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien in reactie op een nota dat u in november 2013 tal van kritische vragen stelt aan uw ambtenaren over de werking van het gasgebouw. Wat was daarvoor de aanleiding?

De heer **Kamp**:

Ik werd in gesprekken door mensen geïnformeerd. Ik las de stukken die ik kreeg. Maar dat was voor mij nog niet voldoende duidelijk. Zo doe ik het altijd: ik probeer de stukken en de informatie die ik krijg zo goed mogelijk te begrijpen. Wat ik niet begrijp, duw ik terug en daar vraag ik antwoorden op.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar de de concrete aanleiding voor het stellen van deze vragen?

De heer **Kamp**:

Dit is mijn normale manier van werken, zo doe ik het altijd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Zo doet u dat altijd. Waarom stelt u die vragen in november 2013, een jaar na uw aantreden? U geeft net aan dat u al snel begon met het vergaren van inzicht in dit gasgebouw. Een jaar later stelt u deze vragen. Had u daar dan niet eerder op kunnen komen?

De heer **Kamp**:

Sorry, ik had net in mijn hoofd dat wat u zei, in 2012 was. Maar dat was dus een jaar later.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wij zien dat u in november 2013 die kritische vragen stelt.

De heer **Kamp**:

Neem mij niet kwalijk. In het begin ben ik meteen in dat gasgebouw gedoken, om te weten waar ik mee te maken had en hoe dat in elkaar zat. Eind van het jaar 2013 waren er kennelijk nog een aantal dingen die mij niet voldoende duidelijk waren en daar heb ik toen opnieuw naar gevraagd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Ik wil daar even op doorgaan, want het zijn best fundamentele vragen. U vraagt zich af wat het nut is van de Maatschap Groningen als tussenschakel, waarom GTS naast GasUnie bestaat en wat er de zin van is dat het College van Gedelegeerde Commissarissen van GasTerra en het CBM uit dezelfde personen bestaan. Dat zijn allemaal wezenskenmerken van het gasgebouw en die vragen komen dus in november 2013 al allemaal door u op tafel. Dat

roept bij ons de vraag op of het in het eerste jaar voor u wel voldoende helder was hoe die constructie precies in elkaar zat.

De heer **Kamp**:

Ik wist natuurlijk van de Maatschap en ik wist van GasTerra. Ik wist ook dat je oorspronkelijk Gasunie en de Maatschap had, maar dat Gasunie opgesplitst is in GTS en GasTerra. Ik wist ook wie er in het College van Gedelegeerde Commissarissen van GasTerra zaten en ik wist wie er in het College Beheer van de Maatschap zaten. Ik wist ook dat dat dezelfde mensen waren. Dus ik wist een heleboel dingen. Maar het begrip van "waarom is dat nu nog zo" en "hoe moeten we daar nu tegen aankijken", daar heb ik eind van dat jaar verder op doorgevraagd.

De **voorzitter**:

Oké. In de tweede week van uw ministerschap ontvangt u een ambtelijke nota over de aardbevingen in Groningen als gevolg van de gasproductie uit het Groningenveld. Hierin wordt al aangegeven dat uit analyses van Staatstoezicht op de Mijnen blijkt dat aardbevingen mogelijk zwaarder kunnen worden dan tot dan toe werd aangenomen, en dat als die analyses juist zijn, er risicobeperkende maatregelen moeten worden getroffen. In die nota wordt genoemd dat het omlaag brengen van de gasproductie de meest voor de hand liggende maatregel is, maar dat dit wel consequenties zal hebben voor de energievoorzieningszekerheid en voor de gasbaten. Welke acties ondernam u na het lezen van deze nota?

De heer **Kamp**:

Ik wist dat het zo was dat toen de aardgaswinning in Groningen begon, 1,2% van het energieverbruik in Nederland afkomstig was van gas. Op het moment dat ik daar kwam, was 45% van het totale energieverbruik in Nederland afkomstig van het aardgas. Ik wist ook dat 98% van de huishoudens voor hun verwarming en meestal voor hun koken aangewezen was op dat aardgas. Dus ik was mij er heel goed van bewust dat als je gaat ingrijpen in de winning van het aardgas, dat met name in een koude winter mogelijk grote gevolgen zal hebben. Dus op die manier ben ik mij daar toen verder in gaan verdiepen.

De **voorzitter**:

Welke vragen stelde u zich daarbij en welke opdrachten gaf u om antwoorden te krijgen op die vragen?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet. Ik weet wel dat ik vrij snel daarna een briefing heb gekregen van Staatstoezicht op de Mijnen. Staatstoezicht op de Mijnen heeft mij ook gezegd wat hun analyses waren en wat de conclusies waren die zij daaruit trokken. Waar u nu over spreekt, was nog in de loop van november.

De **voorzitter**:

Ja.

De heer **Kamp**:

Dat kwam vanuit de ambtenaren bij mij. Vervolgens vraag je daarop door, van: waar zit dat risico dan precies, komt dat van de winning of van de compactie die in dat veld plaatsvindt? Dan wordt mij uitgelegd dat oorspronkelijk in dat veld in Groningen de druk 345 bar was. Op het moment dat ik daar kwam, was de druk ongeveer 100 bar. Dus van 345 terug naar 100. In het zuidelijke deel van het veld was het zelfs 55 bar. Dat betekende dat als gevolg van die drukvermindering in dat veld de bodem zich opnieuw moest zetten. Daar krijg je dus aardbevingen van. Daarnaast krijg je ook aardbevingen van de winning van het aardgas. Er werd mij ook gezegd dat het zo is dat als je de aardgaswinning in één klap naar nul terugbrengt, je over een periode van tien jaar 38% vermindering van de seismiciteit kunt krijgen. Dus van allerlei kanten kwamen er brokken informatie op mij af, die ik nog niet voldoende met elkaar in verband kon brengen.

De **voorzitter**:

Daar gaan we zo nog even op door. Ik heb nog een andere vraag. U noemde cijfers over de omvang van het gasgebruik in Nederland en de mate waarin huishoudens afhankelijk waren van aardgas voor hun warmte. Heeft u in die eerste weken er ook nog specifiek op aangedrongen om meer inzicht te krijgen in de leveringszekerheid, waar die uit bestond en wat daar mogelijk aan buffers, aan ruimte zat?

De heer **Kamp**:

Ja, daar is zeker over gesproken en daar kwamen geen duidelijke antwoorden op naar voren. Als het ging om de leveringszekerheid, ging het om Nederland en om Duitsland, Frankrijk en België. U moet zich voorstellen dat de productie in Noordwest-Europa van laagcalorisch gas -- u weet, Gronings gas is laagcalorisch gas -- 70 was. 50 kwam uit het Groningenveld, 10 van de Nederlandse kleine velden en 10 van de Duitse kleine velden. Maar als je kijkt naar het verbruik van dat laagcalorische gas: 30 in

Nederland, 30 in Duitsland, 5 in Frankrijk en 5 in België. Je ziet dus dat van het gas dat gewonnen werd, het laagcalorische gas in Nederland, de helft in Nederland bleef en de helft naar drie andere landen ging. Ik was mij er van het begin af aan van bewust dat de verantwoordelijkheid die ik had voor de leveringszekerheid in Nederland, ik ook had voor de mensen in Duitsland, België en Frankrijk. Dat gas ging in installaties die alleen maar geschikt waren voor dat laagcalorische gas, dus als je in een koude winter dat gas niet beschikbaar hebt, ontwrichten die samenlevingen.

De voorzitter:

Dat is helder. Tegelijkertijd hebben we uit het verhoor met de heer Dierikx begrepen dat er in die periode geen verzoek is gedaan aan de meest aangewezen partij die kennis had over de leveringszekerheid, Gasunie Trade & Services, om uit te zoeken wat er precies benodigd is voor de leveringszekerheid. Heeft u er opdracht toe gegeven om dat wel te doen, om dat na te vragen bij GTS in november 2012?

De heer Kamp:

Er waren een heleboel dingen niet duidelijk. Wat wij gedaan hebben, is die dingen laten uitzoeken. Dan ging het ook over de leveringszekerheid.

De voorzitter:

Kreeg u voldoende bevredigende antwoorden in die weken?

De heer Kamp:

Uit die onderzoeken wel. Maar we moeten wel vaststellen dat nadat er negen maanden gewerkt was aan die onderzoeken, je in januari 2014 nog een keer te horen kreeg van de Technische commissie bodembeweging dat de kennis over het Groningenveld onvoldoende was, dat dat zelfs gold voor de oorzaken van de aardbevingen en dat er heel verschillende opvattingen bestonden bij de deskundigen over de risico's. Dus de ...

De voorzitter:

Daar komen we zo op terug, maar ik ben nog even in ...

De heer Kamp:

Wat ik daarmee wil zeggen, meneer Van der Lee, is dat zelfs een jaar later volgens die Technische commissie bodembeweging die informatie nog niet perfect was, laat staan op het moment dat ik daar binnenkwam.

De voorzitter:

Dat snap ik, maar we proberen het in de tijd op te bouwen en we zijn nog even in uw beginperiode om te kijken hoe het toen stond met de informatievoorziening, ook naar u. Een van de dingen die we toch ook hebben gezien, is dat uw ambtenaren na een verzoek te hebben gedaan bij GasTerra, in november 2020 al duidelijkheid krijgen over het feit dat er in principe 20 miljard kubieke meter aan capaciteit is om zogenaamd "pseudo-Groningergas" te maken, door stikstof toe te voegen aan hoogcalorisch gas. Is u dat verteld in november?

De heer Kamp:

Mij is verteld dat er installaties waren om stikstof bij te mengen bij het hoogcalorische gas, waardoor je een met Groningengas, laagcalorisch gas, vergelijkbare kwaliteit zou kunnen krijgen; dat het ging om installaties die 18 jaar oud waren, zeg ik uit mijn hoofd, installaties die nooit 100% gedraaid hadden en dat het niet doenlijk was om ervan uit te gaan dat die installaties in één keer, 100%, permanent, 24 uur per dag, het hele jaar door zouden kunnen draaien.

De voorzitter:

Is u toen ook verteld dat het de verkoopstrategie van GasTerra was, ook in jaren vlak voor uw aantreden om maximaal in te zetten op de verkoop van Groningengas en eigenlijk de toevoeging van stikstof helemaal uit het systeem te duwen?

De heer Kamp:

Ik twijfel daar niet aan, omdat de bedoeling van de partijen ExxonMobil en Shell was om zo veel mogelijk te verdienen aan het Groningse gas; en ook voor de Staat, voor de rijksbegroting waren die inkomsten heel belangrijk. Ik wist dat er bovengrenzen waren gesteld voor het Groninger gas om de kleine velden te beschermen, want de kleine velden zijn duurder in de productie, dus als je het alleen maar uit het goedkope Groningenveld haalt, blijft het gas in die kleine velden zitten. Dus ik wist dat een bovengrens was gesteld en dat er ook werd toegewerkt naar die bovengrens.

De voorzitter:

Ja. Maar in principe had u dus kennis over de mogelijkheden van stikstofconversie en dat er installaties bestonden. Die kennis was er dus ook al in die periode?

De heer **Kamp**:

Ja, maar mijn kennis bouwde zich natuurlijk op, zoals ik al zei. Ik kwam daar binnen, ik had dit dossier, ik had andere dossiers. Ik dook daar in en in de dagen en weken daarna bouwde mijn kennis zich op.

De **voorzitter**:

Dat snap ik. In die periode, in november, zien we ook dat, een beetje op voorspraak van het ministerie, het indienen van het nieuwe winningsplan door NAM wordt uitgesteld. Er wordt een verzoek gedaan om dat toe te staan, maar er was eigenlijk al aangegeven door het ministerie, ook in de Maatschap, dat dat misschien verstandig was. Het winningsplan zou normaliter aan het einde van het jaar zijn ingediend. Is met u besproken dat de indiening van het winningsplan zou worden uitgesteld?

De heer **Kamp**:

Het staat me niet bij dat ik daar in het begin bij betrokken werd.

De **voorzitter**:

Nee. Oké.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U gaf net aan dat die stikstofinstallaties 18 jaar oud waren en dat het de vraag was of ze wel maximaal, 100%, 24 uur per dag, 7 dagen per week zouden kunnen draaien. Is dat informatie die gecontroleerd is, nagegaan is, bij GTS?

De heer **Kamp**:

Dat is informatie die ik kreeg van mijn ambtenaren. U moet zich voorstellen dat de eerste bron van mijn informatie mijn ambtenaren waren. Die zijn altijd zo, die zijn er helemaal op gericht om te zorgen dat degenen die de beslissingen moeten nemen, goed geïnformeerd worden. Ik krijg op papier informatie, ik krijg uit gesprekken informatie en die informatie heb ik van mijn ambtenaren gekregen. Als ik die informatie van die ambtenaren krijg, zeker in het begin, is het niet mijn idee om vervolgens GTS te gaan bellen om te vragen of het wel klopt wat die ambtenaren zeggen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Daar kan ik me iets bij voorstellen. Maar weet u of zij deze informatie gecontroleerd hebben bij GTS? Of is het later nagegaan?

De heer **Kamp**:

Ik neem aan dat als mij wat verteld wordt, men weet dat het zo is. Zo werken ambtenaren ook; ze zitten niet zomaar wat te beweren. Ze doen hun werk en vervolgens proberen ze mij mijn werk te laten doen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Op welk moment hoorde u hierover, dat de installaties 18 jaar oud waren en dat er twijfels waren of ze wel maximaal konden draaien, 24 uur per dag?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoorde u dat in november 2012 al?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet. Ik hoorde in het begin heel veel verschillende dingen. Ik moest die tot mij nemen, maar ik moest ze ook met elkaar in verband brengen en ik moest er ook een opvatting over hebben en er conclusies uit trekken. Dat is een proces geweest dat ik wat dit onderwerp betreft niet tot een datum kan terugbrengen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Een datum is misschien heel specifiek gevraagd. Maar in die periode gebeurt er best heel veel, ook in relatie tot het Groninger gasveld en de onderzoeken die plaatsvinden. Kunt u zich herinneren of u dat in het najaar van 2012 ... of u dat al wist voordat u het besluit in 2013 moest nemen? In januari?

De heer **Kamp**:

Ik denk het wel, ja. Ik denk dat het zo is. Ik heb erg mijn best gedaan om voor dat besluit van 2013, dat eigenlijk een besluit was om onderzoeken te gaan doen om daarna een verantwoord besluit te kunnen nemen, zo veel mogelijk informatie te vergaren en om te kijken hoe zeker men was. En ik heb geprobeerd om de kwaliteit van de informatie te beoordelen. Ik denk dat dit daar een onderdeel van was, maar ik haal mij dat zo niet voor de geest.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel. Kort na uw aantreden moet in december 2012 het businessplan voor GasTerra worden vastgesteld. Daarin wordt bepaald hoeveel gas er in het jaar erna, in 2013, uit het Groningenveld wordt afgenomen. In het

businessplan staat dat het de doelstelling voor 2013 is om 48,9 miljard kuub te produceren uit het Groningenveld. Was u in januari 2013, ten tijde van het besluit dat u heeft genomen, op de hoogte van deze doelstelling?

De heer **Kamp**:

U zegt terecht "48,9". Later stond er in stukken ook "49,1", maar goed, dat verschil is klein. Ik weet niet of ik mij in het begin georiënteerd heb op de 48 miljard die daadwerkelijk gewonnen was in 2012, of op de 49 miljard die gepland was voor 2013. Dat weet ik niet meer.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar u wist dat dat de doelstelling was voor het produceren uit het Groningengasveld voor het jaar 2013?

De heer **Kamp**:

Nou, het was meer zo dat ik meende te weten: hoeveel wordt er nu gewonnen. Dat was dan wat er in 2012 gewonnen was, die 48 miljard. Het kan ook zijn dat rond die tijd ik geïnformeerd ben over dat businessplan, maar dat weet ik niet, of dat gebeurd is. Ik was niet actief betrokken bij de businessplannen bij GasTerra. Je kunt als minister niet overal actief bij betrokken zijn. Een directeur-generaal van het ministerie zat in het College van Gedelegeerde Commissarissen en die was met dat soort dingen bezig.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U zegt: bij die businessplannen was ik niet actief betrokken. Zegt u daarmee dat u niet geïnformeerd bent over wat er in dat businessplan voor doelstelling was opgenomen?

De heer **Kamp**:

Dat zeg ik niet, nee. Ik zeg alleen dat ik niet meer weet of ik uitging van die 48 of van die 49. Ik weet ook niet of die 49 mij expliciet gemeld is. Maar mijn idee van de hoogte van de winning waar het over gaat, is 48. In die orde van grootte.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat was op het moment, januari 2013, dat u het besluit moest nemen, uw beeld van wat er nodig was voor de leveringszekerheid?

De heer **Kamp**:

Mijn beeld wat er nodig was voor de leveringszekerheid is dat wat er

verkocht werd, want laagcalorisch gas is een typisch gas dat je niet zomaar kunt uitwisselen met hoogcalorisch gas. Waar hoogcalorisch gas gebruikt kon worden, deden ze dat. Waar laagcalorisch gas gebruikt moest worden, deden ze dat ook. Dus ik ging er als uitgangspunt van uit dat wat er verkocht werd aan laagcalorisch gas, gebruikt werd in de ziekenhuizen, in de verpleeghuizen, in de kantoren en vooral in de woningen. Ja, dat was nodig, zowel in Nederland als in Duitsland als in België en in Frankrijk.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Weet u waar dat op neerkwam, hoeveel miljard kuub?

De heer **Kamp**:

Wat er geproduceerd werd. Mijn laatste informatie op dat moment was 48 miljard uit Groningenveld laagcalorisch in het jaar 2012. In het jaar 2012 is er 10 miljard hoogcalorisch uit de kleine velden gehaald en er is ook 10 miljard laagcalorisch uit de kleine velden gehaald. Dat geheel werd voor de helft afgezet in Nederland en voor de helft in het buitenland. Overal hadden ze installaties die waren afgesteld op dat laagcalorisch gas en waar niet via een ombouw hoogcalorisch gas in kon. Die hele installaties zouden vervangen moeten worden. Dat was mijn algemene beeld op dat moment.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Veronderstelde u dan dat die 48, wat gewonnen was, ook benodigd was voor de leveringszekerheid?

De heer **Kamp**:

Ja. Daar ging ik van uit. Ik had geen andere informatie die mij op een andere gedachte kon brengen. Dat was ook een van de dingen die vervolgens uitgezocht moesten worden. Er waren heel veel dingen niet duidelijk, vond ik. Het was een ingrijpend besluit dat genomen moest worden. Ik ben gewend, was gewend als minister -- ik ben dat twaalf jaar geweest -- om besluiten te nemen, maar wel altijd op een verantwoorde manier. Ik moet dus weten waar het over gaat en wat het best mogelijke besluit is. Daar had ik toen de informatie niet voor.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wist u dat volgens GasTerra een veel lagere productie mogelijk was zonder de leveringszekerheid in gevaar te brengen?

De heer **Kamp**:

Wat ik wist, is dat uit het zevende onderzoek naar voren kwam dat als je maximaal gebruikmaakt van de stikstofbijmenging van de conversie-installaties, je genoeg hebt aan 30 miljard, maar dat als je vlakke winning wilt, je 40 miljard nodig hebt. Dat wist ik, maar ik heb later gehoord, bij de verhoren en ook ... Ik weet niet precies hoe ik eraan gekomen ben, maar ik heb later ook het getal "27 miljard" gehoord. Dat is mij nooit geworden.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U verwijst nu naar het zevende onderzoek, dat u had aangekondigd in 2013 en waarin u aankondigde dat er onderzoek naar zou worden gedaan. Maar wij zien terug in de stukken en het is ook al aan de orde geweest in de openbare verhoren dat op het moment dat u het besluit moest nemen in november 2012 uw ministerie er al over is geïnformeerd door GasTerra dat voor de leveringszekerheid een veel lagere productie mogelijk was zonder die leveringszekerheid in gevaar te brengen. Dan zitten we inderdaad in de orde van grootte die u net aangaf, die 27, waarin al een marge is meegenomen.

De heer **Kamp**:

Omdat ik die 27 niet ken, ga ik daar niet van uit. Ik heb het even over, als u dat goedvindt, ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U kende dat niet op dat moment dat u het besluit moest nemen. U wist niet dat die informatie op uw ministerie aanwezig was. U bent daar niet over geïnformeerd.

De heer **Kamp**:

Nee. Maar die 30, 40 die uit het zevende onderzoek kwam, zou misschien al in grote lijnen eerder bekend kunnen zijn; dat is goed mogelijk. Die 30, 40: die 30, uitgaande van volledige inzet van de conversie-installaties, waarbij je het Groningenveld dus gebruikt als extra, leidt er onmiddellijk toe dat je in de winter grote pieken krijgt. Het is zo dat vanwege de lage temperatuur in de winter de vraag naar ruimteverwarming in de winter drie keer zo hoog is als in de zomer. Dat betekent dat als je die hogere vraag helemaal met Groningengas in moet vullen, je in de winter veel meer winning krijgt dan in de zomer. Het gevolg daarvan, en daar werd ik keer op keer op gewezen door Staatstoezicht, schriftelijk en mondeling, is extra seismiciteit, en dat moest juist voorkomen worden.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De hoge doelstelling in het businessplan was het gevolg van de verkoopstrategie van GasTerra. Die was namelijk gericht op winstmaximalisatie. De verkoopstrategie was om maximaal in te zetten op zo veel mogelijk Groningengas verkopen, onder andere door verrijking en kwaliteitsconversie te beperken. Dat zien we ook terug in het businessplan dat voor het jaar 2013 geldt. Was u op het moment dat u het besluit in januari moest nemen op de hoogte van de verkoopstrategie van GasTerra?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik zo niet precies. Op het moment dat dat besluit genomen moest worden -- dat was overigens twee maanden na mijn aantreden -- heb ik gekeken: wat is er allemaal aan informatie en kan ik tot een besluit komen over de hoogte van de winning, want SodM zegt "er moet minder gewonnen worden"; kan ik dat besluit nu verantwoord nemen? Ik vond van niet, vandaar dat die onderzoeken zijn ingesteld. Dat betekent dat ik vooral heel veel dingen op dat moment niet wist, niet zeker wist, onvoldoende wist en daarom vond dat die onderzoeken gedaan moesten worden.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De vraag die ik stelde, was of u op die hoogte was van die verkoopstrategie van GasTerra, dat zij gericht waren op winstmaximalisatie, op zo veel mogelijk Groningengas verkopen en dat zij dat doel van 48,9 miljard kuub voor 2013 hadden vastgesteld.

De heer **Kamp**:

Zo heel expliciet niet, maar het was niet iets wat in strijd was met dat wat ik aannam. Ik nam namelijk aan dat GasTerra en de Maatschap met daarachter in het gasgebouw Shell en Exxon gewoon zo veel mogelijk geld wilden verdienen. Ik nam ook aan dat waar wij aan gewend waren in de rijksbegroting, dat geld, als Staat binnen wilden halen. Ik nam dus tot het moment dat ik daar een besluit op moest nemen, aan dat dat het algemene beeld was. Wat u nu vraagt wijkt daar niet van af.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat businessplan wordt vastgesteld in de periode dat u al bent aangetreden als minister. Kunnen wij er dan van uitgaan dat u niet erover bent geïnformeerd dat dat businessplan zou worden vastgesteld met dat doel en dat dat volledig via uw directeur-generaal is gelopen?

De heer **Kamp**:

Ik had natuurlijk heel veel gesprekken op het ministerie en ik spreek niet alleen met de directeur-generaal: Mark Dierikx, de eerste jaren in mijn tijd. Ik sprak ook heel veel met De Groot, de directeur op dat moment. Wat ik ook altijd doe, is met de beleidsambtenaren praten. Ik denk dat ik eigenlijk nog meer met die beleidsambtenaren sprak dan met de directeur en de directeur-generaal.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hadden zij u daarover een signaal afgegeven?

De heer **Kamp**:

In die vele gesprekken die ik gehad heb, weet ik niet of zij mij misschien gezegd hebben: nou, in het businessplan voor 2013 staat 49 miljard. Ik kan niet uitsluiten dat ze dat gezegd hebben; dat weet ik niet.

De **voorzitter**:

Ik heb daar nog één vraag over. Het is vrij duidelijk vast komen te staan -- daar hebben we de stukken van, maar het is ook verklaard in de verhoren -- dat er een echt aanzienlijke capaciteit beschikbaar was om door middel van de inzet van stikstof een flinke productieverlaging, in theorie zeker, toe te passen. Had die informatie niet heel nadrukkelijk ook bij u moeten komen, juist ook in die periode?

De heer **Kamp**:

Die informatie kwam misschien bij mij, maar gelijktijdig kwam er ook andere informatie bij mij, zoals ik net al heb gezegd. Het ene is de kwetsbaarheid van die stikstofinstallaties en het tweede is het gevolg: hoe meer je die stikstofinstallaties inzet, hoe meer het Groningengas in pieken gewonnen gaat worden, met als gevolg meer seismiciteit ...

De **voorzitter**:

Maar ik denk dat dat kennis is die u kreeg nadat later onderzoeken zijn uitgezet en dit meer in beeld kwam.

De heer **Kamp**:

Nee. Er waren mensen op het ministerie die daar echt al lang mee bezig waren en die daar kijk op hadden. Dat kan mij heel goed in het begin ook al duidelijk zijn geworden. Ik denk het eigenlijk wel, want dit zijn toch wel basisdingen waar we naar gevraagd hebben.

De voorzitter:

Oké. Op 17 december 2012 wordt u in een nota geïnformeerd over het conceptadvies dat Staatstoezicht op de Mijnen naar alle waarschijnlijkheid zal gaan geven. Op 21 december bespreekt u dat met de inspecteur-generaal, Jan de Jong. Wat was de boodschap die u van de inspecteur-generaal kreeg?

De heer Kamp:

Twee boodschappen. De eerste was de winning zo ver mogelijk terugbrengen en zo snel mogelijk. De tweede boodschap die hij mij toen gaf was dat ik dat zodanig zou moeten doen dat de voorzienings- en leveringszekerheid van Nederland niet in gevaar zou komen; zo zei hij dat. Bij mezelf dacht ik: "Voorzienings- en leveringszekerheid van Nederland? Maar die mensen dan die net over de grens wonen en die ook voor hun verwarming afhankelijk zijn van het laagcalorische Groningengas? Daar heb ik net zo goed een verantwoordelijkheid voor." Ik vond in het advies dat ik van Staatstoezicht op de Mijnen kreeg in januari, dat laatste, "zodanig dat voorzienings- en leveringszekerheid van Nederland niet in gevaar kwam", niet met zoveel woorden terug.

De voorzitter:

Heeft u in dat gesprek met de inspecteur-generaal ook al specifiek gesproken over het niveau van productiebeperking dat volgens Staatstoezicht misschien nodig is?

De heer Kamp:

Nee. Hij zei: het is heel ernstig wat daar gebeurt in het gebied. Ik denk ook dat dat het allerbelangrijkste signaal is geweest. Er is discussie over, van: zijn ze nou inspectie en moeten ze nu wel advies geven? Maar ik denk dat we blij moeten zijn dat ze advies hebben gegeven, want ze hebben de kat de bel aangebonden en ze hebben gezorgd dat iedereen zich bewust werd van de ernst van de situatie. Ze hebben mij denk ik niet gezegd: je moet 45 of 40 gaan winnen. Ze hebben gezegd: je moet het zo snel als mogelijk is terugbrengen. Ze zeiden erbij: de voorzienings- en leveringszekerheid moet niet in gevaar komen.

De voorzitter:

Jan de Jong heeft verklaard in zijn verhoor dat u in dit gesprek aan hem vroeg of hij begreep dat het hier om groot bier ging. Kunt u zich dat herinneren?

De heer **Kamp**:

Ik vind het knap dat iemand zich na tien jaar nog herinnert wat ik in een gesprek heb gezegd. Ik kan alleen maar zeggen dat ... Het woord "groot bier" ligt mij niet voor in de mond. Maar dat ik begreep wat hij zei, namelijk dat het heel ernstig was, dat zal ik zeer duidelijk hebben gemaakt -- met welke woorden weet ik niet.

De **voorzitter**:

Hij zei ook dat u daarbij zei: dat moet ik met de coalitietop bespreken. Kunt u zich dat voor de geest halen?

De heer **Kamp**:

Het woord "coalitietop" is niet wat ik in de mond neem op zo'n moment. Wat ik wel in mijn mond neem, is dat als ik belangrijke informatie krijg die voor de ministerraad van belang is, ik die met de collega's in de ministerraad moet delen, dat ik die daarover moet informeren, ten minste de minister-president en de minister van Financiën. Maar "met de top van de coalitie" en "groot bier" zijn echt heel specifieke uitspraken die ik gedaan zou hebben in een gesprek van tien jaar geleden. Mijn herinnering is niet op het niveau van de heer Jan de Jong.

De **voorzitter**:

Hij zei ook dat u toen, in dat gesprek, ook al wel aangaf: er is meer onderzoek nodig.

De heer **Kamp**:

Ja, dat zal. Ik zat op 25 december -- toen was dat gesprek met Jan de Jong - - bijna twee maanden op dat ministerie. Toen had ik mij daar al met allerlei mensen in verdiept en had ik een beeld van de kwaliteit van de informatie.

De **voorzitter**:

Een paar weken later, op 22 januari 2013, ontvangt u het definitieve advies van het SodM, waarin inderdaad wordt geadviseerd de productie zo veel als realistisch mogelijk is te reduceren. Ze schrijven daarnaast dat de verwachtingswaarde voor het aantal aardbevingen evenredig is met de productie. Bijvoorbeeld bij een reductie van de gaswinning met 40% neemt ook het aantal te verwachten aardbevingen af met 40% -- dat was onder andere wat zij in het advies aangaven -- en daarmee ook de kans op een beving zwaarder dan 3,9. Hoe woog u dit advies van uw toezichthouder?

De heer **Kamp**:

Het was na de ambtelijke adviezen die ik kreeg, mijn belangrijkste advies. Ik kreeg advies van verschillende kanten. De NAM had meningen en die brachten ze naar voren. De Technische commissie bodembeweging was een belangrijke adviseur van mij. In de hele periode van vijf jaar dat ik daar gezeten heb, heb ik, afgezien van de ambtelijke advisering, SodM als de belangrijkste adviseur gezien.

De **voorzitter**:

Op zich erkent ook de NAM de evenredige relatie tussen de productiesnelheid en de bevingen.

De heer **Kamp**:

Mag ik daar iets op zeggen, meneer Van der Lee?

De **voorzitter**:

Ja.

De heer **Kamp**:

Daar werd in die tijd het volgende over gezegd. In de eerste plaats heb ik al gemeld dat als je het naar nul terugbrengt, het in een periode van tien jaar tot een vermindering van de seismiciteit van 38% zou leiden, maar dat zou vooral het vooruitschuiven zijn; vanwege die compactie zouden die aardbevingen toch komen. Maar als je naar nul teruggaat, zouden ze in vertraagde vorm komen. Dat was het eerste wat op dat punt speelde.

De **voorzitter**:

Maar dat speelt dan alleen op basis van de aanname dat het veld volledig wordt geproduceerd.

De heer **Kamp**:

Ja, het ging uit van voortgaande winning van aardgas, dat is waar. Het tweede wat speelde ben ik even kwijt; neem mij niet kwalijk.

De **voorzitter**:

NAM erkent dus de relatie tussen de productiesnelheid en de bevingen, maar ziet het nut niet in van een productiebeperking. Mijn vraag was inderdaad: hoe heeft u de argumenten van SodM en NAM ten opzichte van elkaar gewogen?

De heer **Kamp**:

Ik heb ze niet tegen elkaar afgezet, hè. Ik zet ze niet tegen elkaar af. Er komt veel informatie op mij af, van de NAM, van de ambtenaren, van SodM, van Tcbb, en ik neem daar allemaal zo goed mogelijk kennis van en probeer daar dan conclusies uit te trekken.

De **voorzitter**:

Ik kom toch nog even terug op de herinnering aan dat gesprek met de heer De Jong. Wij hebben in de stukken ook teksten gezien van terugkoppelingen uit dat gesprek en daar komen die woorden letterlijk in voor.

De heer **Kamp**:

Terugkoppeling door wie?

De **voorzitter**:

Door mensen die bij dat gesprek hebben gezeten en dat hebben teruggekoppeld in hun organisatie. Dus het is niet iets dat van tien jaar geleden herinnerd wordt. We zien stukken uit die tijd, vlak na dat gesprek, waarin die woorden "groot bier", "overleg met de coalitietop", genoemd staan.

De heer **Kamp**:

Oké, dank u wel.

De **voorzitter**:

Maar dat scherpt niet uw ...

De heer **Kamp**:

"Groot bier" vind ik niet zo'n mooie term in dit verband, maar als de bedoeling daarvan is om uit te drukken dat je het een ernstige problematiek vindt, even ernstig als de inspecteur-generaal van het SodM gezegd heeft, dan is dat akkoord. "Top van de coalitie"? Als ik daarmee bedoel "anderen waar het relevant voor is in de ministerraad en misschien ook in de Tweede Kamer" -- beide coalitiepartijen in ieder geval; maar ik maak nooit zo'n onderscheid tussen coalitiepartijen en de rest van de Kamer -- "moet ik informeren", dan is dat juist.

De **voorzitter**:

U heeft die twee adviezen, zeg maar, van uw toezichthouder SodM en van de

producent, die daar op een punt anders over denkt. Hoe woog u op dat moment het voorzorgsbeginsel?

De heer **Kamp**:

SodM en de NAM. SodM is, heb ik al gezegd, voor mij het belangrijkste advies van de externe adviezen die ik kreeg. Het "voorzorgsbeginsel" is een term die gebruikt wordt om aan te geven dat ik de verantwoordelijkheid had om te zorgen dat die ellende waar Groningen mee geconfronteerd werd, de onveiligheid in Groningen en alle gevolgen die dat had voor de Groningers, voor de gezinnen daar, voor de mensen die zich zorgen maakten over hun eigen veiligheid en die van hun gezin maar ook bezorgd waren over het huis waar ze in zaten, die zagen dat hun kerken beschadigd raakten, die zagen dat hun regio een slechte naam kreeg, die zagen dat het met hun dorp gewoon niet goed ging ... Al die bezorgdheid die er was bij die mensen, veroorzaakt door de aardbevingen en door de aardgaswinning: daar moest ik wat aan doen. Ik weet niet precies hoe u die term "voorzorgsbeginsel" daar dan aan wilt koppelen.

De **voorzitter**:

We zien ook in ambtelijke adviezen dat door ambtenaren ... of door één specifieke ambtenaar, moet ik zeggen, het hoofd cluster Mijnbouw, daarop gewezen wordt, op het belang van het voorzorgsbeginsel. Maar mijn specifieke vraag zou dan zijn: heeft u toen nog overwogen -- u wilde allerlei onderzoeken doen -- om toch te zeggen "we moeten niet meer winnen dan het jaar ervoor of misschien moeten we een kleine productievermindering doen", om zo tijd te winnen om al die kennis te vergaren?

De heer **Kamp**:

Ik wilde geen besluit nemen over die winning, want ik vond dat ik geen onderbouwd besluit kon nemen. Ik vond dat de informatie voor zo'n besluit, groot of klein, er niet was. Als de informatie onvoldoende is en je niet weet wat de consequenties van een besluit zijn, en de consequentie zou kunnen zijn dat je, op het moment dat er een heel koude winter is, drie, vier, vijf, zes of zeven dagen woningen in Nederland en in andere landen niet kunt verwarmen, dan zou dat echt ontwrichting van de samenleving zijn. Dat risico wilde ik sowieso niet lopen, maar ik wist ook dat er zo snel mogelijk iets gedaan moest worden om de veiligheid van de Groningers recht te doen. Mijn conclusie was: dat kun je alleen maar doen door te zorgen dat je de informatie die je mist zo gauw mogelijk op niveau krijgt en dan het besluit te nemen.

De **voorzitter**:

Dank.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U ontvangt het advies van SodM en de informatie van NAM. Dan moet u in 2013, in januari, een besluit nemen over uw reactie op dat advies. Welke afwegingen speelden voor u daarbij een doorslaggevende rol?

De heer **Kamp**:

Het besluit van januari 2013? De doorslaggevende rol voor mij was dat er iets heel ernstigs aan de hand was in Groningen -- dat betrof in de eerste plaats de veiligheid en in de tweede plaats, bijna gelijk, de leveringszekerheid en het risico wat we daar liepen -- en dat er dus een besluit nodig was om wat te gaan doen. Het besluit zou moeten inhouden: een vermindering van de winning, veel meer aandacht voor de schadevergoeding, en preventieve versterking van woningen en andere gebouwen en ook recht doen aan de regio, zodat er iets positiefs, meerwaarde, zou staan tegenover alle ellende die ze over zich heen kregen. Die besluiten zouden genomen moeten gaan worden. Maar om die besluiten te kunnen nemen, moest ik informatie hebben die ik niet had, daarom besloot ik om onderzoek te doen, zo snel mogelijk, negen maanden, en daarna een besluit te nemen wat in zou moeten houden wat ik net verwoordde.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U noemt leveringszekerheid, op verschillende manieren. U benoemt aspecten van veiligheid op verschillende manieren die daarbij een rol speelden. Internationale afspraken? Wogen die daarbij mee?

De heer **Kamp**:

Ja, maar die internationale afspraken ... We hadden internationale contracten en in die contracten, bleek later, stond geen bepaling op grond waarvan wij, als er een probleem was met aardbevingen en we de productie zouden moeten verminderen, daarmee het recht hadden om minder aardgas aan die buitenlandse afnemers te leveren. Maar weet je, ik heb me door dat soort dingen gewoon niet zo laten sturen. Waar het mij om ging, is dat de aardgaswinning terug moest en op een verantwoorde manier moest en dat ik moest zorgen dat de mensen in Nederland -- en in Duitsland, in Noord-Frankrijk en in België/Vlaanderen -- niet in de kou kwamen te zitten. Dat waren mijn belangrijkste overwegingen. Hoe het dan juridisch en met

contracten en met de winningsplannen en de winstbedoelingen van NAM en Shell en Exxon zat en met de rijksbegroting, dat stond niet op de eerste plaats.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
En draagvlak voor de gaswinning?

De heer **Kamp**:

Draagvlak voor de gaswinning? Het draagvlak voor de gaswinning was ernstig aangetast, natuurlijk. Mensen in Groningen wisten dat er 50 jaar lang door heel Nederland, inclusief Groningen, van dat aardgas was geprofiteerd en dat er voor hen, alleen voor hen, negatieve gevolgen waren, hele ernstige negatieve gevolgen. Dus het draagvlak daar was gering. Ik wist dat het draagvlak extra onder druk zou komen te staan als ik niet direct zou doen wat Staatstoezicht op de Mijnen zei, namelijk verminderen. Ik wist natuurlijk ook, wat er daarna gebeurde, dat er in het jaar 2013 meer gewonnen was dan gepland en dat dat het draagvlak nog eens extra verminderde. Ik was dus heel ongerust over het draagvlak in Groningen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Hoe woog u dan de belangen tegen elkaar af en wat woog daarbij het zwaarst?

De heer **Kamp**:

Die veiligheid, daar voelde ik mij in de eerste plaats verantwoordelijk voor.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
En waar bleek dat uit?

De heer **Kamp**:

Dat bleek uit dat ik die onderzoeken zo snel mogelijk liet doen om besluiten te kunnen nemen over vermindering, versterking en extra aandacht voor schadevergoeding en compensatie voor de regio.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Over veiligheid had u een stevig advies gekregen van het Staatstoezicht op de Mijnen: om uit voorzorg de productie te verlagen om ruimte te hebben voor meer onderzoek en uit veiligheidsoverwegingen voor de mensen. In hoeverre speelde veiligheid dan daadwerkelijk een rol bij het besluit dat u nam?

De heer **Kamp**:

Dat was het belangrijkste dat speelde. Maar net zo goed als wij, ik ook, voortdurend meer informatie kregen en meer inzicht kregen, gold dat ook voor Staatstoezicht op de Mijnen. De eerste drie adviezen van Staatstoezicht op de Mijnen. Het eerste advies was: zo snel en zo veel mogelijk verminderen. Het tweede advies was: de putten bij Loppersum voor ten minste drie jaar sluiten ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Daar komen we zo meteen op. Ik blijf even in januari 2013, dit moment. Het is belangrijk, ook voor ons, om een reconstructie in de tijd te maken van welke informatie op welk moment bekend was, hoeveel gewicht er werd gegeven aan belangen. Dat is belangrijk voor ons om te weten, ook om inzicht te krijgen in hoe u dat op dat moment in de tijd zag.

De heer **Kamp**:

Zeker, maar u vroeg mij hoe ik de verschillende adviezen woog en hoe ik dat advies van Staatstoezicht op de Mijnen woog. Wat ik wil zeggen, is dat Staatstoezicht ook meer informatie kreeg, waardoor hun adviezen ook anders werden. De eerste keer: zo veel mogelijk. De tweede keer: de putten bij Loppersum sluiten. De derde keer zeiden ze heel specifiek: 39,4. Dat was drie keer voortschrijdend inzicht. Zij zaten net zoals wij en TNO en KNMI, neem ik aan, allemaal in het proces van meer weten en beter kunnen adviseren en beter kunnen besluiten. Daar kwam nog bij, wat ik al zei -- nee, dat heb ik niet gezegd, maar dat zeg ik nu -- dat er door KNMI en door TNO ook vraagtekens bij die advisering van Staatstoezicht werden geplaatst. Je had die meneer Dost, geloof ik, van TNO.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De heer Dost was van het KNMI. Maar ik onderbreek u toch even, want ik wil graag even ingaan op het punt dat u zegt: we hadden meer onderzoek nodig. Alle deskundige partijen die we hebben in ons land en die ook de minister ter beschikking staan om te raadplegen, om advies te vragen, waren in dat najaar van 2012, na die beving van Huizinge, best wel in de weer met elkaar, om het even huiselijk weer te geven. Het Staatstoezicht op de Mijnen had een aantal bevindingen en die werden kritisch getoetst door de andere kennispartijen in ons land. Ik noem het KNMI en ik noem ook de technici van de NAM die hiernaar keken. Als er iets is waar ze het over eens waren, dan waren dat drie punten. Ik noem ze even, omdat dat informatie was waar iedereen, alle deskundigen in Nederland het over eens waren.

De experts zijn het erover eens dat het niet mogelijk is om een maximale magnitude van 3,9 op de schaal van Richter voor het Groningenveld aan te houden. Ze zijn het er ook allemaal over eens dat zich vaker, meer en zwaardere bevingen voor zullen doen, en een kracht van boven de 4 kan op voorhand niet worden uitgesloten. En de partijen zijn het erover eens dat er sprake is van een lineair verband tussen de productiesnelheid en de kans op bevingen. Als de productiesnelheid wordt aangepast, verandert de kans op bevingen een jaar later evenredig. Dus een reductie van 40% in de productiesnelheid geeft een jaar later een reductie van 40% kans op een aardbeving met een magnitude hoger dan 3,9. Dat was belangrijke informatie. Het was ook de informatie die ten grondslag lag aan het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen om, als je dit allemaal weet, met risico's voor de veiligheid, uit voorzorg de productie te verminderen en de tijd die je dan krijgt te gebruiken en te benutten voor verder onderzoek. Was dit voor u niet al voldoende informatie om dit besluit te kunnen nemen?

De heer **Kamp**:

Nee, want die informatie gaat allemaal over de veiligheid. Dat is waar het uiteindelijk om gaat, maar waar het ook om gaat is dat je niet, als je het ene probleem oplost, het andere probleem creëert, namelijk dat in een koude winter de mensen in de kou komen te zitten. Dat kan ook catastrofale gevolgen hebben. Ik was gewoon gehouden om, behalve die veiligheid recht te doen, ook de leveringszekerheid in de gaten te houden. U zegt dat er een rechtstreeks verband was van een jaar. Wat ik mij herinner is dat in die tijd mij gezegd werd dat het een verschil was van een jaar tot anderhalf jaar. Later zijn we trouwens tot de conclusie gekomen dat het al veel eerder was, dat er al effecten met drie, vier maanden zichtbaar waren van productievermindering. Maar destijds ging het over één tot anderhalf jaar. Bovendien, u zegt "er was overeenstemming over", maar er werd ook gezegd, en dat wordt nu nog steeds gezegd, door TNO en KNMI, dat het om een speculatief model ging, en er wordt gezegd dat het om iets gaat wat onvoldoende wetenschappelijk was onderbouwd. Er was dus veel discussie over. Ik heb al gezegd dat een jaar later de Technische commissie bodembeweging zei dat de kennis nog steeds onvoldoende was en dat er over risico's heel verschillend werd gedacht. Het is dus niet zo dat er eenduidig een lijn bij mij kwam op grond waarvan ik zou kunnen besluiten en bovendien kon ik het me niet permitteren om alleen over die lijn te besluiten en de lijn van leveringszekerheid te veronachtzamen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Toch hebben we net geconstateerd -- ook in andere openbare verhoren is dat al aan de orde geweest -- dat men op uw departement wist wat er benodigd was voor leveringszekerheid. Dat was informatie die op dat moment bij uw departement aanwezig was.

De heer **Kamp**:

Welke informatie bedoelt u, mevrouw?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Over de leveringszekerheid waar u zojuist op duidt. Het was duidelijk wat er nodig was voor de leveringszekerheid.

De heer **Kamp**:

Wat was dat volgens u?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Daar hebben we het net met elkaar over gehad. U nam aan, op dat moment in januari 2013, dat dat op het niveau was waarop in het jaar ervoor was gewonnen; rondom die 48. We hebben net ook aan de orde gehad dat op uw departement op dat moment al de kennis aanwezig was, al eerder, in november 2012, dat de orde van grootte van leveringszekerheid in de buurt van die 27 zat, met een marge. Dus veel lager.

De heer **Kamp**:

Ja, maar die 27 ... Ik heb net proberen uit te leggen dat die 27, wat mij later bekend is als 30: 30 in geval van maximale inzet, permanent, van de conversie-installaties ... Het gevolg daarvan was dat je dan in de winter veel meer Groningengas moest doen, dat je dus in de zomer weinig Groningengas won en in de winter veel, en dat je daar schokken van kreeg, seismiciteit. Dat moest je juist zien te voorkomen. Er was dus een heleboel informatie, maar die informatie was niet altijd met elkaar in overeenstemming, wees ook niet altijd naar hetzelfde doel en was ook niet volledig en voor mij ook niet altijd betrouwbaar. Vandaar dat ik toen, op dat moment, niet tot een winningsingreep kon komen, maar dat wilde doen na die onderzoeken.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Er zijn op dat moment ook alternatieven mogelijk om minder gas te winnen uit het Groningenveld. De leveringszekerheidsgegevens zijn via GasTerra

aangeleverd. Welke cruciale informatie ontbrak er op dat moment dan nog om zo'n besluit te nemen?

De heer **Kamp**:

Leveringszekerheid kwam niet van GasTerra, maar van GTS. Een GTS-analyse heb ik pas gezien ... Die is uit dat onderzoek nummer 7 naar voren gekomen, waarbij het ging over 30 in geval van maximale flexibiliteit en 40 in geval van vlakke winning. Dat was de informatie waar ik op dat moment van uit kon gaan. Op het moment dat het besluit genomen moest worden ... Weet u, ik heb een heleboel informatie nodig om zo'n ingrijpend besluit verantwoord te kunnen nemen. Die informatie was én onvolledig én deels met elkaar in strijd. Het was ook onvoldoende bij elkaar om dat besluit te kunnen nemen. Ik moest dus zo gauw mogelijk die informatie zien te krijgen om vervolgens dat verantwoorde besluit te kunnen nemen. En welke informatie specifiek ontbrak? Ik kan proberen om het terug te halen. Wat me ontbrak is wat de reële mogelijkheid was om die conversie-installaties in te zetten. Wat me ontbrak is hoe het juridisch zat met die contracten die er met buitenlandse afnemers waren. Wat me ontbrak is hoe het zit met de manier waarop tegen de koude winter werd aangekeken: wat waren precies de criteria die daarvoor gebruikt werden? Wat me ontbrak is: wat zijn de mogelijkheden om op een andere wijze te winnen? Kun je alleen maar minder winnen of kun je ook op bepaalde plekken in het gasveld gericht minder gaan winnen? Wat is het beste om te doen? Al die dingen waren mij niet duidelijk en het bleek ook ... De eerste keer zegt Staatstoezicht "minder winnen", de tweede keer zeggen ze "minder winnen in Loppersum" en de derde keer zeggen ze "39,4 winnen". Er zit ook voortdurend verloop in de informatie. Ook op een moment dat ik een jaar later het besluit heb genomen tot minder winning, zei de Technische commissie bodembeweging nog tegen mij: er is nog heel veel onduidelijk; zelfs over de oorzaak van de bevingen en over de risico's zijn de deskundigen het met elkaar niet eens. Dus ook toen moest ik nog met onvolledige informatie een besluit nemen, maar toen was het geheel wel zodanig dat het noodzakelijk en verantwoord was om dat besluit te nemen dat we toen hebben genomen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Welke rol hebben financiële overwegingen bij uw besluit gespeeld?

De heer **Kamp**:

Dat speelt natuurlijk mee, want je bent bewindspersoon van een kabinet dat ervoor moet zorgen dat de rijksbegroting op orde is. Ik heb gehoord dat

minister Dijsselbloem daar vanmorgen het nodige over gezegd heeft. Dus dat speelt wel mee, maar dat is nooit de drijvende kracht geweest. De drijvende kracht was: veiligheid en leveringszekerheid. Daarbij waren de financiële gevolgen zeker ook van belang en die werden dus ook meegewogen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Hoe verliep de bespreking over uw voorgenomen besluit in de ministerraad?

De heer **Kamp**:
U bedoelt het besluit van ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Januari 2013.

De heer **Kamp**:
U zegt het goed: voorgenomen besluit. Want de procedure was als volgt. Ik kom met een voorstel naar de ministerraad. De ministerraad neemt het voorgenomen besluit. Ik ging dan naar Groningen toe om te vertellen wat het voorgenomen besluit was en sprak daar met de bestuurders. Vervolgens was er zes weken gelegenheid om daartegen bezwaar te maken. Daarna werd het formele besluit door de ministerraad genomen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
En hoe verliep dit gesprek in de ministerraad?

De heer **Kamp**:
Het was mijn verantwoordelijkheid, dus ze gingen ervan uit: hij verdiept zich erin, hij komt met verstandige voorstellen. Maar ik werd daar natuurlijk op bevraagd, zowel in de een-op-eencontacten met collega's voorafgaand aan de ministerraad ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Wat voor vragen kreeg u dan van de collega's?

De heer **Kamp**:
Weet ik niet. Die wilden ook gewoon weten hoe het zat en waar ik mee geconfronteerd werd en welke afwegingen ik maakte. Vervolgens was er een onderraad waar een deel van de collega's bij aanwezig waren en daar werd er ook over gesproken. En daarna werd er in de ministerraad nog een keer over gesproken.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Kunt u aangeven of er vragen rezen over het voorgenomen besluit? Hadden zij ook kennis van het advies dat de toezichthouder u had gegeven, om uit voorzorg de productie te verlagen?

De heer **Kamp**:

Natuurlijk. Alle informatie was voor de collega's toegankelijk. Er zaten bijlagen over het voorgenomen besluit bij. Daar hoorde natuurlijk ook het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen bij, ja. Verder is het zo dat je op zo'n ministerie transparant bent. Dat betekent dat men zowel vanuit AZ als vanuit Financiën gewoon vrij is om alle informatie uit dat ministerie te halen die ze willen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar er waren collega's in de ministerraad die de vraag stelden hoe het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen werd meegewogen?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet hoe dat tien jaar geleden in de ministerraad ging.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Het was best een belangrijk moment, kan ik mij voorstellen, ook als minister.

De heer **Kamp**:

Ja, maar zulke dingen worden niet doorgehamerd in de ministerraad. Iedereen begreep wat daar aan de hand was.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Of in de voorbesprekingen?

De heer **Kamp**:

Ja. Er zijn allerlei besprekingen geweest, ook in de ministerraad. Collega's hebben zich natuurlijk met de materie bemoeid, maar wie en met welke woorden weet ik niet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En zij lieten zich overtuigen door u?

De heer **Kamp**:

Uiteindelijk heeft de ministerraad een besluit genomen dat in

overeenstemming was met mijn voorstel. Dat voorstel was om nu geen besluit te nemen over de winning, maar om een besluit te nemen over de onderzoeken en om na die negen maanden zo snel mogelijk te besluiten over de winning en andere dingen die daarmee in verband stonden die ik net heb genoemd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U besluit inderdaad om vooralsnog geen productiebeperking in te stellen. In hoeverre was u zich bewust van de consequenties voor het komende jaar in het aardbevingsgebied qua seismische activiteit?

De heer **Kamp**:

Op dat moment ging ik ervan uit dat als ik geen verminderingsbesluit zou nemen, het risico op aardbevingen pas aangepakt zou worden op het moment dat ik wél dat besluit zou nemen. Dus ik wist dat het nogal wat was om dat besluit tot vermindering nu níet te nemen, maar om eerst onderzoeken te doen en pas daarna een besluit te nemen. In welke orde van grootte de risico's dan lagen, weet ik niet. En dat was op dat moment ook niet bekend.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dan neem ik u even mee naar december van het jaar daaraan voorafgaand, 2012, dus voordat u het besluit moet nemen. Dan heeft u een ontmoeting met de heren Voser en Benschop van Shell. Die ontmoeting heeft u samen met twee ambtenaren. Wij zien in een terugkoppeling van dat gesprek met u ...

De heer **Kamp**:

Van wie is dat verslag, mevrouw Van der Graaf?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat is een terugkoppeling van de heer Benschop van Shell, die gisteren in het openbaar verhoor ook heeft gerefereerd aan zijn ontmoeting met u en de heer Voser. In die terugkoppeling zien wij dat u refereert aan de SodM-informatie dat er een nieuwe aardbeving kan komen in een of twee jaar, en dat daarbij de kans bestaat dat iemand om het leven komt. U zegt net dat u zich niet bewust was van de risico's die daar allemaal mee gepaard zouden gaan ...

De heer **Kamp**:

Nee, nee.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

... maar in december 2012 bent u zich bewust van het risico dat er een kans op overlijden bestaat. Hoe moeten wij dat rijmen?

De heer **Kamp**:

Ik ben me er niet van bewust dat ik gezegd heb wat u mij net in de mond legt, met de beste bedoelingen. Wat ik heb gezegd, is dat ik wist dat er een aardbevingsrisico was. Ik wist dat dat risico door op dat moment geen besluit te nemen, maar door eerst onderzoeken te doen en pas daarna het besluit te nemen, niet aangepakt werd. Ik wist ook dat er gesproken werd over toename van het risico. De laatste beving in Huizinge werd eerst geschat op 3,4, en later is er gezegd: je moet een andere manier van meten nemen, een momentmagnitude, en dan kom je uit op 3,6. Er was vanuit gegaan dat dit niet meer zou worden dan 3,9, maar u zei al dat het 4 of nog meer zou kunnen worden. Ik denk dat dat zeer verontrustend is op zichzelf. Als je een aardbeving van 4 of 4,5 hebt in plaats van 3,6, dan is die zeer veel krachtiger dan de oorspronkelijke aardbeving. Dat was op zichzelf verontrustende informatie, ook voor de mensen in Groningen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Zeker.

De heer **Kamp**:

Wat ik ook heel verontrustend vond, was wat de vicevoorzitter van de Groninger Bodem Beweging zei: het gaat niet alleen om de aardbevingen, maar er kunnen ook gaten in de grond vallen waar hele huizen in verdwijnen. Dus die onrust en die woede, die er al in Groningen was, werd nog groter. Dat is zeer begrijpelijk. De drang om een besluit te nemen, de noodzaak om een besluit te nemen was ook heel groot, maar uiteindelijk vond ik het niet verantwoord om een verminderingsbesluit te nemen, omdat de informatie onvoldoende was.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Uit het advies van het Staatstoezicht op de Mijnen valt op te maken dat men bij een productie van rond de 50 miljard kuub zo'n 23 aardbevingen verwacht met een magnitude hoger dan 1,5 op de schaal van Richter, waarbij een beving zwaarder dan 3,9 ook niet is uitgesloten. Dat is

informatie die komt uit de oplegbrief van de Inspecteur-generaal der Mijnen bij het advies dat u van hen heeft gekregen. Vond u dat op dat moment acceptabel?

De heer **Kamp**:

Wat hij mij ook verteld heeft, is dat van de 93 bevingen die er in het jaar 2012 waren geweest, er 90 minder dan 2,5 op de schaal van Richter waren. Bevingen minder dan 2,5 op de schaal van Richter voel je niet of nauwelijks. Dus het risico van de aardbevingen zat vooral in de zwaardere aardbevingen. Er waren daarvoor al aardbevingen van 3,4 en 3,5 geweest, maar ik denk dat die 3,6 bij Huizinge nog veel meer effect had dan die andere aardbevingen, omdat ook het effect op de bodem groter was. De versnelling van de bevingen aan de oppervlakte was groter. Ik wist dus dat er echt een reëel risico was als gevolg van die aardbevingen, dus dat het echt belangrijk was om zo gauw mogelijk een verantwoord besluit te nemen. Daar was mijn inzet ook op gericht.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Het SodM geeft denk ik niet voor niets aan dat een productie van rond de 50 miljard kuub, waarbij 23 aardbevingen worden verwacht met een hogere magnitude dan 1,5 en waarbij een hogere, zwaardere aardbeving dan 3,9 niet valt uit te sluiten Als hij dat aan u meegeeft, vindt u dat dan acceptabel?

De heer **Kamp**:

Die 50 bevingen die er zijn geweest, betrof het jaar 2012?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Bij een productie van rond de 50 miljard kuub uit het Groningenveld ...

De heer **Kamp**:

Sorry.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Als je zo veel gas gaat winnen, dan krijg je zo veel zwaardere aardbevingen: dat is de boodschap ook hierbij van de Inspecteur-generaal der Mijnen. De vraag die ik daarbij heb is of u dat, als u dat weet, op dat moment acceptabel vindt.

De heer **Kamp**:

Wat ik wist, is dat er in het jaar 2012 aanmerkelijk meer bevingen waren dan in het jaar 2013.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar dat wist u op dat moment nog niet. Ik vraag u of u dat op dat moment acceptabel vond. U moet een moeilijk besluit nemen. En u weet op dat moment dat als je zo veel gas gaat winnen als GasTerra had gepland -- rond de 50 miljard, wat ook in het jaar daarvoor is gewonnen -- je dan een groot aantal bevingen krijgt, die stevig gevoeld zullen worden in Groningen, met de nodige consequenties en schades tot gevolg. Toen u die informatie had, vond u het acceptabel op dat moment?

De heer **Kamp**:

Ik had het gevoel dat ik niet zomaar af kon gaan op al die informatie die ik kreeg. Dat geldt ook voor deze informatie.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar dat is een andere vraag.

De heer **Kamp**:

Ja, maar het is mijn antwoord. Kijk, mijn antwoord is: er kan wel gezegd worden dat als je 50 wint in het jaar 2012 je daarna veel meer bevingen krijgt, maar later bleek ook in de praktijk dat dat niet zo is. Je kreeg in 2013 veel minder bevingen. Ik kon dus niet zomaar afgaan op al die informatie die op mij afkwam. Dat was mijn gevoel destijds, maar dat is ook later in de praktijk gebleken. Dat bleek onder andere doordat er minder bevingen waren in het jaar 2013. Dat blijkt ook uit het feit dat er na Huizinge nooit meer een beving is geweest van vergelijkbare sterkte. Er hebben zich daarna dus allerlei ontwikkelingen voorgedaan, die aangeven dat het allemaal niet zo helder en zo gemakkelijk lag op het moment dat ik in januari 2013 een besluit moest nemen. Ik vond dat dat besluit nog niet genomen kon worden, maar dat er eerst meer informatie nodig was.

De **voorzitter**:

Ik heb nog een aantal vragen over die informatie, ook over de informatie die naar u toe kwam en de informatie die misschien ook nog op het departement beschikbaar was. U krijgt een nota op 14 januari 2013, omdat het advies van het SodM verwacht wordt. Later, op 22 januari, krijgt u ook een adviesnota van uw ambtenaren in reactie op het SodM-advies. Mijn eerste vraag gaat

over die eerste nota. Daarin wordt gemeld dat het wegvallen van de Groninger productie voor een deel, ongeveer voor 20 miljard, is op te vangen door hoogcalorisch gas om te zetten in laagcalorisch gas. Dat staat echt in die memo, die aan u was gericht.

De heer **Kamp**:

Ja.

De **voorzitter**:

Wat mij dan opvalt, is dat daar dan bij staat: "De aannahme hierbij is dat het benodigde hoogcalorische gas in de markt aanwezig is om die omzetting mogelijk te maken. Dat is misschien onvoldoende om de wintervraag op te vangen". Op beide punten weten we dat het departement van GasTerra al informatie had dat volgens hen die hoeveelheid hoogcalorisch gas beschikbaar was en dat dat ook rekening hield met een koude winter. Hoe moet ik dit begrijpen?

De heer **Kamp**:

Ik wil graag alle vragen beantwoorden, maar dit is een vraag die eigenlijk aan de opsteller van de nota gericht moet worden. Die was dan kennelijk niet goed geïnformeerd.

De **voorzitter**:

Los even van de techniek: er staat dat de productie in het Groningenveld gedeeltelijk is op te vangen. In een nota die dan op 22 januari aan u wordt verstuurd, staat opeens dat dat niet kan. Beide stukken zijn bij u op het bureau verschenen en die heeft u waarschijnlijk ook gelezen. Heeft u zelf geconstateerd dat over die leveringszekerheid ook vanuit het departement verschillende geluiden kwamen?

De heer **Kamp**:

Nee, waarvan ik mij destijds bewust was, is dat ... Ik heb gevraagd naar de mogelijkheden om hoogcalorisch gas aangeleverd te krijgen. Mij werd gezegd dat levering vanuit Noorwegen aan haar max zat; er zou niet meer uit Noorwegen kunnen komen. Wat Rusland betreft hadden we toen ook al het idee dat de afhankelijkheid van Rusland risicovol was, maar we hadden niet het idee dat het op dat moment niet mogelijk was om dezelfde hoeveelheid of zelfs meer gas uit Rusland te kopen. Dus mijn idee destijds over hoogcalorisch gas was dat zich daar niet direct een knelpunt voordeed. Waarom het tussen die twee nota's anders was, kan ik niet zeggen. Of ik dat

toen heb opgemerkt, weet ik niet. Ik weet wel dat als er in de nota's dingen stonden die ik niet snapte, ik met de mensen ging praten over wat er aan de hand was. Dus het kan zijn dat ik dat toen gevraagd heb en dat daar antwoorden op gekomen zijn, maar dat weet ik niet.

De **voorzitter**:

Nee. Kijk, er wordt natuurlijk veel energie gestopt in het bestuderen van de bevindingen van het SodM. Iedereen wordt daarover bevraagd en er zijn ook allerlei workshops tussen deskundigen onderling. Maar op de leveringszekerheid -- dat is toch een heel ander en belangrijk belang in het geding -- zien we amper activiteit. De meest aangewezen autoriteit, GTS, wordt niet bevraagd. GasTerra wordt wel bevraagd en die informatie wordt niet op een volledige manier aan u voorgelegd. Hoe kan dat?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet. Het is wel zo dat ik vooral geïnteresseerd was in de GTS-informatie, want GTS is een 100%-overheidsdeelneming, dus daar kan ik op afgaan.

De **voorzitter**:

Maar heeft u die toen gevraagd, voordat u uw beslissing moest nemen: ik wil weten wat GTS hiervan vindt?

De heer **Kamp**:

Ik kan me niet herinneren dat ik dat gevraagd heb. Ik weet wel dat ik steeds bij alle besluiten daarna afgegaan ben op én het advies van SodM én het advies van GTS. SodM ging over de veiligheid en GTS ging over de leveringszekerheid. Maar of ik bij dat allereerste besluit, namelijk om onderzoeken te gaan doen over allerlei dingen die onduidelijk waren, ook specifiek heb doorgevraagd over GTS weet ik niet. Maar als ik dat niet gedaan heb, komt dat ook omdat ik vond dat dit een onderdeel was van de ontbrekende informatie die naar boven gehaald moest worden. Op zich is het natuurlijk ernstig dat als je wordt geconfronteerd met een heel groot probleem voor de mensen in Groningen en er actie nodig is, je dan niet over de informatie beschikt die je nodig hebt. Dat is heel ernstig en ...

De **voorzitter**:

Veiligheid is heel belangrijk, dat heeft u zelf ook uitgelegd. U onderkende ook de trendbreuk, de risico's. Maar u zat ook met die leveringszekerheid. Dan is het toch moeilijk te begrijpen dat degene die daarover ging, Gasunie Trade &

Services, in die periode niet is bevraagd: wat is er minimaal nodig voor de leveringszekerheid, want we zitten nu met een potentieel veiligheidsrisico?

De heer **Kamp**:

Ja. Ja, ik denk inderdaad dat het logisch was geweest dat als je de keren daarna iedere keer GTS erbij haalt, je de eerste keer GTS er ook bij had gehaald. Dus er is geen goede verklaring voor waarom later wel en toen niet.

De **voorzitter**:

U kiest er op dat moment dus voor om onderzoeken uit te zetten in dat besluit om eigenlijk niet in te grijpen in de productie. Het businessplan van GasTerra voorziet in een hoger dan gemiddelde productie voor dat jaar. Dat was al in december vastgesteld.

De heer **Kamp**:

Ongeveer 1 miljard.

De **voorzitter**:

Ja, dat klopt. Uiteindelijk verkoopt GasTerra in 2013 in totaal 53,2 miljard kubieke meter Groninger gas, ongeveer 4 miljard meer dan was voorzien in het businessplan. Hoe werd u gedurende dat jaar bijgepraat over de hoogte van de gasproductie?

De heer **Kamp**:

Ik ben daar niet helemaal zeker van, omdat in een stuk dat ik ambtelijk kreeg op 8 januari 2014 staat dat eind van het jaar daarvoor, dus eind 2013, bekend werd dat ... Dan gaat het over het meerdere dat geproduceerd is. Dat staat in dat ambtelijke stuk van 8 januari. Maar ik heb ook gezien dat op 6 juni door GasTerra mevrouw Peters is geïnformeerd over een hogere winning op dat moment. Meneer De Groot zegt dat hij die informatie heeft gekregen van mevrouw Peters en vervolgens met mij heeft gedeeld. Ik denk niet dat toen al precies de hoeveelheden aan de orde waren, maar het probleem is toen wel bij mij neergelegd. Ik denk dat ik daarop af moet gaan, omdat De Groot dat zegt, en die verzint dat niet. Bovendien is er in juni bij de eerste suppletoire begroting van het ministerie van EZ gezegd, weliswaar zonder aantallen, dat er meer geld binnenkomt uit aardgas en dat dat komt door een hogere prijs en doordat er meer verkocht is. Dus ik denk dat ik inderdaad de eerste week van juni geïnformeerd ben dat er meer gewonnen zou worden. Ik ben er toen ook ingedoken. Al snel daarna kreeg ik de informatie -- ik weet niet wanneer dat is geweest, maar het is in de loop van

het jaar of rond de jaarwisseling '12-'13 geweest -- en was mijn beeld dat het kwam voor 3 miljard ...

De **voorzitter**:

U bedoelt denk ik '13-'14.

De heer **Kamp**:

Ja, '13-'14. Voor 3 miljard kwam dat uit het feit dat het de eerste zes maanden van het jaar iedere maand kouder was geweest dan de gemiddelde jaartemperatuur. Als gevolg daarvan, zo werd gezegd, was er 3 miljard kubieke meter extra gewonnen. Het tweede was dat er 1,5 miljard kubieke meter extra nodig was om de gasopslagen in de zomer weer te vullen. Het derde was dat de kleine velden 0,5 miljard minder hadden geproduceerd. Dat was het beeld dat ik in de loop van 2013 of rond de jaarwisseling had.

De **voorzitter**:

Ja. Daar komen we zo nog even op, maar ik ga nog even terug naar het moment in juni. Dan komt er een duidelijk signaal: de winning gaat nog hoger uitpakken dan het businessplan. Wat was toen uw reactie?

De heer **Kamp**:

Ik was me er heel goed van bewust dat dit de problemen nog groter maakte dan ze al waren. Kijk, de mensen in Groningen waren al woedend en hadden ook alle reden daarvoor. Ze waren ook heel bezorgd vanwege de mogelijkheid, die zich gelukkig niet heeft voorgedaan, van zwaardere aardbevingen. Ze waren boos omdat er een besluit was genomen ...

De **voorzitter**:

Maar wat was uw reactie?

De heer **Kamp**:

... om te onderzoeken. En daar kwam dit nog een keer bovenop. Ik vond het pijnlijk dat dat het geval was.

De **voorzitter**:

Maar heeft u toen de opdracht gegeven: probeer te kijken of het nog naar beneden kan?

De heer **Kamp**:

Ik heb twee keer niet een opdracht gegeven. De eerste keer was toen ik in januari 2013 het besluit nam om die onderzoeken in te stellen. Toen heb ik

niet gelijktijdig besloten om te zeggen: je mag niet meer winnen dan het jaar daarvoor. Dat heb ik niet gedaan. Wat ik ook niet gedaan heb, is zeggen dat er minder gewonnen moest gaan worden toen in juni bekend werd dat er meer gewonnen werd.

De **voorzitter**:

Heeft u zichzelf daarvoor nog afgevraagd, of de vraag laten stellen, of er nog ruimte was om in dat jaar de productie iets te verlagen?

De heer **Kamp**:

Ik heb toen, op dat moment, als volgt geredeneerd, meneer Van der Lee. Ik heb gedacht: wij hebben onvoldoende informatie gehad in januari 2013 om over de winning een besluit te nemen; voordat ik daarover besluit, moet ik eerst meer informatie hebben. Ik heb daaraan vastgehouden in juni van dat jaar. Ik zei: door omstandigheden, die koudere winter en de andere omstandigheden, is er meer gewonnen, maar mijn besluit om niet in te grijpen heb ik toen genomen, daar houd ik nu aan vast en ik ga zo snel mogelijk na die onderzoeken over de hoogte besluiten. Dat besluit heb ik dus toen niet genomen. En ik zei al dat ik het ook niet genomen heb in januari 2013.

De **voorzitter**:

U wist dus niet dat er op dat moment, in mei/juni, volgens GasTerra 8 miljard kuub minder gewonnen had hoeven te worden?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet of u daar gelijk in heeft.

De **voorzitter**:

Dat heeft de heer Broenink hier verklaard.

De heer **Kamp**:

Ja, maar wat ik hem had horen zeggen, is dat het zo is dat ongeveer twee derde van wat er aan gas in een jaar nodig was, met langetermijncontracten werd vastgelegd. Die andere een derde werd met kortetermijncontracten vastgelegd. Maar mijn beeld was dat ál het gas, langetermijn- of kortetermijncontracten, werd gebruikt voor installaties die geschikt waren voor dat laagcalorische gas.

De voorzitter:

Dat was uw beeld, maar u heeft niet de opdracht gegeven: zoek uit of er nog wat mogelijk is. U heeft gekozen voor de consistente lijn, dat was u volgens de heer Dierikx ook ambtelijk geadviseerd, om daar waar u aan het begin van dat jaar had aangegeven niet in te grijpen in de productie, dat ook in juni van dat jaar niet te doen toen bleek dat de productie omhoogging.

De heer Kamp:

Ja. Ik maak daar twee opmerkingen bij. Wat betreft dat eerste punt, over het in januari 2013 niet besluiten om te zeggen "je mag in ieder geval niet meer winnen dan het jaar daarvoor": ik wou dat ik dat wél had gezegd. Ik denk dat het goed was geweest als ik dat gedaan had. Ik heb dat later in de Kamer ook gezegd. Ik heb talloze debatten met de Kamer gehad, maar ik heb toen ook tegen de Kamer gezegd: als ik het opnieuw moest doen, had ik toen, op dat moment, dat moeten zeggen. Maar dat heb ik niet gedaan.

Dan het tweede punt dat gaat over de winning. Hier spreek ik over januari ... Uh ... Help mij nog even met de vraag, meneer Van der Lee?

De voorzitter:

De vraag ging erover of het klopt dat u koos voor consistentie met wat u in uw besluit van januari had aangegeven. Klopt het dat u "niet ingrijpen in de productie" doorzette naar juni, terwijl u toch werd geconfronteerd met het bericht dat er een hogere productie gaande was dan zelfs in het businessplan stond?

De heer Kamp:

Ja. Ik heb het eerste punt gezegd. Het tweede punt ben ik kwijt, maar zodra ik erop kom, breng ik het naar voren.

De voorzitter:

Dan nog even over de verklaringen voor die hoge winning. We hoorden vanochtend van de heer Dijsselbloem dat de koude winter, ik citeer: "objectief gezien nauwelijks het geval was" dat jaar.

De heer Kamp:

Mijn informatie is dat het KNMI heeft laten weten dat het de eerste zes maanden van dat jaar iedere maand kouder was dan het langjarig gemiddelde. Als gevolg daarvan is er meer gewonnen. Mijn informatie was dat er 3 miljard kubieke meter meer gewonnen was.

Ik weet nu wat het andere punt was dat ik wilde zeggen. Zal ik dat nu even vertellen?

De **voorzitter**:

Ja, dat is prima.

De heer **Kamp**:

Dat betreft het tweede punt waar ik ongerust over was. Ik heb al gezegd dat het eerste zich afspeelde toen ik in januari 2013 niet heb gezegd: niet meer dan het jaar ervoor. Het tweede dat speelde ... Laat mij dit even terughalen.

De **voorzitter**:

Ja.

De heer **Kamp**:

Ja. Het tweede dat speelde, was het volgende. In 2015 is er in opdracht van de sg van EZ een reconstructie gemaakt ...

De **voorzitter**:

Ja, voor het OVV-rapport

De heer **Kamp**:

... van hoe het zat met die extra winning in het jaar 2013, want die heeft veel ellende aangericht. Uit die reconstructie haal ik op dat er geen 3 miljard nodig was voor die koude winter, maar dat er 1,5 miljard kubieke meter nodig was voor die koude winter. Ik haal daaruit op dat er voor de extra opslag geen 1,5 miljard kubieke meter nodig was, maar dat er 0,4 miljard nodig was. En ik haal daaruit op dat het voor de kleine velden niet ging om 0,5 maar 0,7 die minder geproduceerd was door die kleine velden. Daar stond vervolgens bij dat er ook optimalisatie had plaatsgevonden.

De **voorzitter**:

Ja.

De heer **Kamp**:

Die optimalisatie was dat het laagcalorisch Groningengas bij het hoogcalorische gas gemengd kon worden zonder dat de kwaliteit van dat hoogcalorische gas veranderde. Dat is gewoon gedaan om extra te kunnen verkopen. Daar had ik een rotgevoel over, dat de informatie die ik ook aan de Kamer had verteld over die 3, 1,5 en 0,5, achteraf anders bleek te zijn en

dat er bovendien gewoon bewust extra gas verkocht was in een situatie waarin het heel ongewenst was dat we extra gingen winnen.

De **voorzitter**:

Het is goed dat u dit al zegt, want dat was mijn volgende vraag. Wij hebben namelijk ook gezien dat informatie die naar de Kamer is gegaan, maar trouwens ook dat wat er in de ministerraad is gedeeld, zoals bleek uit het verhoor van de heer Dijsselbloem, dat een deel van de verklaring van de hoge winning zat in het feit dat men zelfs nog laagcalorisch gas in de hoogcalorische stream heeft gestopt, om nóg meer te kunnen verkopen. En ja, die informatie is destijds niet gedeeld.

De heer **Kamp**:

Nee. Wat ik heb gezegd, die 3, 1,5 en 0,5, dat was mijn informatie, die ik met de Kamer heb gedeeld. Wat er later bij de reconstructie uit is gekomen, wijkt daarvan af. Dat vond ik verontrustend. Het is ook zo dat ... Kijk, dat gas verkopen gebeurt door GasTerra ...

De **voorzitter**:

Ja, maar mag ik u dan toch iets vragen? Ik heb net geprobeerd om ook als het gaat om de informatievoorziening op het punt van de leveringszekerheid naar u wat kritisch door te vragen. Hier gaat het over een verklaring van een hogere winning in een jaar daarna. Juist het element waaruit die strategie van GasTerra blijkt om maximaal laagcalorisch gas te verkopen, zelfs als dat niet eens nodig is voor een laagcalorische klant maar voor een hoogcalorische klant, wordt niet genoemd. Wat ligt daar voor onderliggende oorzaak onder?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet. Ik weet wel dat ik daar verontrust over was. GasTerra werd bestuurd door een college van gedeputeerde commissarissen. Dat waren er vijf: eentje van Shell, eentje van Exxon, maar de andere drie waren van de Staat. Twee waren van EBN, een 100%-staatsdeelneming, en de ander was de dg van EZ. Wij zaten daarbij. Dat is daar wel gebeurd. Daar was ik echt verontrust over, en nu nog steeds overigens.

De **voorzitter**:

Maar het is toch gek dat daar waar de Staat zowel in GasTerra zit als ambtelijk allerlei informatie heeft, dit niet op een complete manier op tijd boven tafel komt?

De heer **Kamp**:

Ja. Ik weet niet in hoeverre die leden, die drie van de vijf, die van de Staat kwamen, één rechtstreeks en twee via EBN, daarover geïnformeerd waren. Ik denk zelf van niet, want het zijn geen mensen die zulke stomme dingen doen, maar kennelijk is het er toch doorheen gelopen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Het jaar 2013 staat daarnaast in het teken van nader onderzoek. Een deel van de onderzoeken is gericht op de ondergrond of de impact van bevingen op gebouwen, en een deel gaat in op de fysieke mogelijkheden om de productie te beperken en wat daarvan de consequenties zijn op de gasmarkt en gasbaten. En dan zijn er nog enkele onderzoeken op verschillende onderwerpen, namelijk naar de waardedaling, bouwnormen, risicobeleid, het schadeafhandelingsproces. Ook is een studie gericht op het bieden van economisch perspectief en klimaat. Wat waren voor u de belangrijkste onderzoeksvragen waar u een antwoord op wilde krijgen?

De heer **Kamp**:

Het ging er mij vooral om: hoeveel kan ik verantwoorden? Minder winnen, daar ging het mij om. Natuurlijk zijn al die andere dingen eromheen ook van belang. Het gaat niet alleen om minder winnen, maar het gaat er ook om dat de huizen en de andere gebouwen beschadigd raken. Mensen moeten bij die schade geholpen worden. Hoe zit dat en is dat goed georganiseerd? Dat was ook van het grootste belang. Versterking was ook van het grootste belang. Maar de kernvraag voor mij was: hoeveel kan ik verantwoord minder winnen zonder de leveringszekerheid aan te tasten?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe wordt u gedurende dat jaar op de hoogte gehouden van de onderzoeken?

De heer **Kamp**:

Die onderzoeken werden gedaan, maar die werden ook begeleid door een technische commissie voor de bovengrond en een voor de ondergrond. In die commissies zaten KNMI, TNO en SodM plus andere, externe deskundigen. Verder zat daar een stuurgroep boven van drie personen. Dat waren twee wetenschappers, een van MIT in Amerika, de belangrijkste technische universiteit, en een van TNO. Daar zat een bestuurlijk voorzitter bij.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Mevrouw Klip.

De heer **Kamp**:

Het waren allemaal deskundigen die die onderzoeken deden en die die onderzoeken in de gaten hielden, monitorden en aanstuurden, behalve dan de voorzitter. Met die ene voorzitter had ik af en toe contact. Die informeerde mij over de voortgang.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Zij zouden de onderzoeken begeleiden en de onafhankelijkheid borgen, maar wij zien ook terug dat zij u hebben gevraagd om de opdracht van de begeleidingscommissie op te rekken, zodat ze ook naar de inhoud zouden mogen kijken van de onderzoeken die werden gedaan.

De heer **Kamp**:

Als u dat zegt, dan is dat zo. Ik weet dat zo niet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien vervolgens ook dat dat gebeurt. Wat voor nieuwe inzichten leverden die onderzoeken u op?

De heer **Kamp**:

Het belangrijkste dat daaruit kwam, is die 30 en die 40 miljard. Er werd gezegd: 30 miljard bij maximale inzet van conversie, 40 miljard als je vlak wilt winnen. Toen al, en daarna nog een paar jaar, werd mij voortdurend verzekerd dat die vlakke winning echt noodzakelijk was. Ik moest uitgaan van die 40 miljard. Dat was mijn punt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Aan het eind van 2013 stelt zowel de stuurgroep, de groep die u net beschreef, als de Technische commissie bodembeweging dat er nog veel onzekerheden zijn en dat de experts het niet met elkaar eens kunnen worden over de aardbevingsrisico's en de mate waarin die wel of niet acceptabel zijn. Wat betekende dat gegeven voor u, dat die experts het daar niet over eens konden worden?

De heer **Kamp**:

Een bevestiging van de situatie van een jaar daarvoor. Toen ik een besluit moest nemen, ontbrak er niet alleen heel veel informatie, maar kwamen er

ook verschillende geluiden. Een jaar later was dat kennelijk nog steeds het geval. Alleen, ik had een jaar wel heel veel meer informatie. Gelet op de urgentie van de veiligheidsproblematiek vond ik het toen niet verantwoord om te zeggen: nu gaan we eerst nog meer onderzoek doen voordat ik een besluit neem. Dus ondanks de onzekerheden en onvolledigheden die er waren, heb ik de doorslag laten geven dat er veel meer was dan eerst en dat het echt nodig was. Toen hebben we dus wel besloten.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien dat er rondom het besluit in januari 2013 ook een aantal zaken wel vaststaan, dat er conclusies zijn die wel gedeeld worden. Dan zijn er onzekerheden -- die zijn ook benoemd. Er worden veertien onderzoeken gedaan. Daar komen uitkomsten op. Ook daar zijn nog een aantal onzekerheden bij. Hoe ging u als minister om met onzekerheden als u een besluit moest nemen?

De heer **Kamp**:

Dat is echt mijn vak, hè. Alle betrokkenen hebben een mening en praten met mekaar en zijn het wel of niet eens. Daar komen adviezen uit. Die adviezen zijn verschillend. Maar het is heel wat anders om een mening te hebben of een advies te hebben dan dat je een besluit moet nemen. Als je een besluit moet nemen over een voorstel aan de ministerraad, heb je de steun van de ministerraad nodig en heb je de steun van de Tweede Kamer nodig. Bovendien moet je in de bezwaarfase overeind blijven en mocht het aan de Raad van State voorgelegd worden, moet je ook overeind zien te blijven. Bovendien ben jij als besluitnemer verantwoordelijk voor alle gevolgen van zo'n besluit. Het ging mij er in essentie om: als ik alles overzie en me overal in verdiept heb, moet ik het gevoel krijgen dat het verantwoord is om een besluit te nemen en moet ik het gevoel hebben dat het besluit dat ik neem het best mogelijke besluit is. Dat is mijn vak. Op dat moment doe je dat. Een jaar ervoor vond ik dat het niet kon, maar een jaar erna vond ik dat het wel kon.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

We zijn ruim anderhalf uur bezig. Ik denk dat het goed is om even te pauzeren. Ik verzoek de griffier om u, meneer Kamp, en de heer Daemen naar buiten te geleiden.

De vergadering wordt van 15.56 uur tot 16.09 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Aan de orde is het vervolg van het verhoor van de heer Kamp.

De heer **Kamp**:

Daar gaan we weer, meneer Van der Lee.

De **voorzitter**:

We gaan verder. We gaan naar het besluit van 17 januari 2014, waarbij voor het eerst een jaarlijks productieplafond wordt ingesteld. Het SodM adviseerde u in december 2013 om niet in te stemmen met het winningsplan van NAM en uw toezichthouder adviseert de vijf productieclusters bij Loppersum te sluiten en over zes maanden een nieuw besluit te nemen op basis van een nieuw winningsplan. Wat vond u van dit advies?

De heer **Kamp**:

Nou, wat mij erg opviel was dat het een ander advies was. De eerste keer was het: verminderen, zo snel mogelijk, voor zover verantwoord. De tweede keer was het heel gericht: je moet voor ten minste drie jaar de clusters rond Loppersum sluiten. Dit was dus een heel ander advies, maar ik denk dat daar voldoende redenen voor waren. Ik vond het ook nodig om het advies van hen te volgen.

De **voorzitter**:

U mailt op 10 januari, dus voorafgaand aan het besluit, aan minister Dijsselbloem dat u niet wil afwijken van het SodM-advies en de gaswinning wil beperken tot 40 miljard kuub. U bent op dat moment trouwens ook aan het onderhandelen met lokale bestuurders. Minister Dijsselbloem antwoordt dat hij verlaging tot 20 miljard kuub niet kan steunen.

De heer **Kamp**:

40.

De **voorzitter**:

Dat hij de verlaging tot 40 miljard niet kan steunen. Ik geloof ook dat ik dat zei. Was verlaging van de gasproductie ook op dat moment onderdeel van uw onderhandelingen met de regio?

De heer **Kamp**:

Nee. Ik heb steeds het volgende gedaan. Als er een voorgenomen besluit

was, ging ik met dat voorgenomen besluit naar de regio toe en lichtte ik dat toe. Vervolgens luisterde ik naar de reacties en keek ik wat er in de bezwaarfase zou gebeuren. Dat betrok ik bij het uiteindelijke besluit dat door de ministerraad genomen zou moeten worden. Maar het is niet zo dat ik met de regio onderhandelde over de hoogte van de gaswinning. Dat kan ook niet goed, vind ik, omdat dit een heel gevoelig besluit is waar van alles en nog wat aan hangt en waar je anderen niet verantwoordelijk voor kunt maken. Het is mijn verantwoordelijkheid om het winningsplan al dan niet goed te keuren en om een bovengrens te stellen, een mogelijkheid die ik in de Mijnbouwwet heb. Die verantwoordelijkheid moet ik zelf waarmaken en moet ik niet delen met anderen. Er is natuurlijk heel veel overleg geweest met allerlei mensen in de regio. Er is voortdurend overleg geweest. Maar op het moment dat het besluit genomen moest worden, moest ik zelf besluiten over mijn voorstel aan de ministerraad.

De voorzitter:

Hoe heeft minister Dijsselbloem u van zijn voorstel overtuigd om een plafond van 42,5 miljard kuub in te stellen in plaats van uw inzicht en het advies van het SodM om 40 miljard te doen?

De heer Kamp:

Dat besluit werd niet genomen door Dijsselbloem. Ik moest zelf dat besluit nemen. Als hij 42,5 zei, had ik naar de ministerraad kunnen gaan en had ik kunnen zeggen dat het 40 moest worden en had ik dat kunnen verdedigen. Maar ik had ook de mogelijkheid om met hem mee te gaan, om mij door hem te laten overtuigen.

De voorzitter:

Precies. Daarom vroeg ik ook ...

De heer Kamp:

Dat heb ik gedaan, ja. In de eerste plaats heb ik het volgende overwogen. Het jaar ervoor hadden we 54 gewonnen, het jaar daarvoor, 2012, hadden we 48 gewonnen. We gingen nu terug naar 42,5, als ik zijn opvatting zou volgen. Dat was een hele grote vermindering. Dat was de eerste overweging. De tweede overweging was dat gezegd werd door Staatstoezicht op de Mijnen dat de Loppersumplassen dicht zouden moeten. Dat had tot gevolg dat we van 15 miljard, die uit de Loppersumplassen kwam, teruggingen naar 3 miljard. Dat was daar op die locatie een vermindering van 12 miljard. Het derde was iets wat niet de eerste prioriteit had voor mij. Het ging mij om de

veiligheid en de leveringszekerheid, maar we hadden altijd wel ook de financiële gevolgen voor de rijksbegroting in beeld. Ik vond het redelijk, net zoals hij, om de omstandigheden zoals die toen waren, mee te laten wegen en het te brengen op 42,5. Dat verschil tussen 40 en 42,5 werd met name ingegeven door ... De doorslag gaf het financiële belang van het Rijk.

De **voorzitter**:

Toch, voordat u zich hebt laten overtuigen, geeft u hem nog aan dat het besluit om op 42,5 miljard te gaan zitten in de regio en ook door de bestuurders niet geaccepteerd zal worden en tot groot verzet zal leiden. Maar u gaf aan: daar had ik niet over onderhandeld. Hoe moet ik dit begrijpen?

De heer **Kamp**:

Uiteindelijk is het toch gelukt om in de regio, gelijktijdig met het nemen van dat besluit, tot een bestuursovereenkomst te komen. Die hebben we samen kunnen ondertekenen. Dat besluit heeft dat niet in de weg gestaan.

De **voorzitter**:

Nee, maar de regiobestuurders hadden u wel aangegeven toen het SodM-advies er was ...

De heer **Kamp**:

De regio was erop uit om te zorgen dat er zo min mogelijk gewonnen zou worden. Dat was echt de allergrootste prioriteit van de regio. Dat was ook volkomen terecht. Mijn taak was het daarnaast om de leveringszekerheid te bewaken. Ik moest ook rekening houden, net zoals Dijsselbloem deed, met de financiële gevolgen voor het Rijk. Dat alles afwegende vond ik dat het in dit geval, met de teruggang van 48, 54, waarna je teruggaat naar 42,5, plus de gerichte sluiting van Loppersum, verantwoord was om op 42,5 te gaan zitten. Het is niet zo dat ik Dijsselbloem heb laten besluiten, maar ik heb me laten overtuigen. Ik heb dus mijn eigen voorstel in de ministerraad gebracht.

De **voorzitter**:

Ik heb ook niet gezegd dat Dijsselbloem heeft besloten, maar wel dat hij succesvol was in het u overtuigen.

De heer **Kamp**:

Ja.

De **voorzitter**:

Dat heeft u nu uitgelegd. Dan heb ik toch nog een vraag. Ook bij 40 miljard kuub was de leveringszekerheid niet in het geding. Dan is toch de afweging tussen het potentieel verzet dat u verwachtte in de regio en wat het aan draagvlak kost ten opzichte van een budgettair belang voor de rijksbegroting.

De heer **Kamp**:

Ja.

De **voorzitter**:

Hoe woog u dat dan?

De heer **Kamp**:

Het is op een gegeven moment ook je eigen inschatting. Ik heb gezegd dat ondanks dat voorgenomen besluit dat genomen zou worden -- dat was de verwachting; ze wisten in de regio dat ik hiermee naar de ministerraad zou gaan -- het mogelijk was om met z'n allen een besluit te nemen over een bestuursovereenkomst, waarbij we in de komende vijf jaar dingen voor de regio zouden gaan doen. Dat maakte het verantwoord. Ook was het verantwoord dat er uiteindelijk door De Jong op werd gereageerd namens SodM. Hij heeft nadat wij het definitieve besluit hadden genomen, het ministerie laten weten dat hij het een heel goed besluit vond waar ook SodM zich prima in kon vinden. Het besluit dat we uiteindelijk genomen hebben, maakte het mogelijk om de bestuursovereenkomst te sluiten en om de instemming -- meer dan dat -- van de inspecteur-generaal van SodM te krijgen.

De **voorzitter**:

Ja. Ook weten we dat er een tienjarige plafondafsprak was: 425 miljard in tien jaar. 2014 en 2015 waren de laatste twee jaren die onder dat plafond vielen. Er was nog ruimte voor 91 miljard in die laatste twee jaar. Dan kom je op gemiddeld 45,5. Is zo'n besluit om de productie te begrenzen tot 42,5 dan nog wel een echt serieuze productiebeperking?

De heer **Kamp**:

Ja, u heeft gelijk dat er twee dingen speelden. Je hebt dat plafond en je hebt het besluit dat ik neem op grond van de Mijnbouwwet. Vanwege het feit dat men in het jaar 2013 meer gewonnen gehad dan het jaar daarvoor en ook meer dan men zich had voorgenomen, was de consequentie dat er het jaar

erna minder gewonnen kon worden. Maar als je het van een afstand bekijkt, los van de winningsplafonds, de Gaswet en de Mijnbouwwet, gaat het om 48 in 2012, 54 in 2013 en 42,5 in 2014. Dat was dus een flinke vermindering. Dat was het eerste van zeven verminderingsbesluiten die ik genomen heb. In het jaar 2012 was de uiteindelijk geëffectueerde winning 48 miljard. Dat was het jaar voordat ik kwam. Op 2012 had ik geen invloed toen ik daar in november kwam. Maar in het jaar 2017 -- dat was mijn laatste jaar; ik ging in oktober weg -- was de werkelijke winning 20 miljard. Er is dus in zeven stappen van 48 naar 20 miljard teruggegaan. Dat is niet omdat de Raad van State dat wilde. Het waren zeven besluiten die ik zelf heb genomen.

De **voorzitter**:

Die kennis hebben we. Die gaan we ook helemaal met u bespreken, maar dat doen we de tweede keer dat we met u spreken ...

De heer **Kamp**:

Wat u wilt.

De **voorzitter**:

... omdat dit in de latere jaren plaatsvindt. Ik wil nu nog even terug naar het besluit in januari, want het advies van het SodM was om het hele Loppersumse cluster te sluiten. Het besluit is om dat voor 80% te doen. Dit betekent dat er 2,5 miljard kuub meer gewonnen zal worden. Is nog overwogen om die 2,5 miljard kuub te compenseren door de productie toch tot 40 te beperken?

De heer **Kamp**:

Nee. Om de redenen die ik net heb gegeven, hebben we uiteindelijk besloten om het zo doen. Dat besluit was voor drie jaar, maar in hetzelfde jaar is alweer besloten om tot 39,4 terug te gaan. De 40 miljard die toen in beeld was, werd aan het eind van het jaar toch voor het jaar daarna geëffectueerd.

De **voorzitter**:

Het jaar 2014 wordt historisch een van de warmere jaren -- in elk geval tot die tijd, want recent hebben we nog warmere jaren gehad -- hetgeen betekent dat er minder gas nodig was voor de leveringszekerheid. Desondanks wordt de volle 42,5 miljard kubieke meter gewonnen. Hoe belangrijk was het voor de Staat dat het productieplafond in 2014 werd gehaald?

De heer **Kamp**:

Daar heb ik me niet mee beziggehouden. Het ging erom dat ik de leveringszekerheid moest borgen, voor zover dat verantwoord was wat betreft de veiligheid in het gebied. Dat waren de beide overwegingen. We hebben ruimte geboden voor 42,5. Dan weet je ook dat die ruimte gebruikt kan en zal gaan worden, maar het was niet zo dat ... Ik hoorde ergens dat gezegd werd "Kamp zei: ga zo dicht mogelijk bij die 42,5 zitten". Daar heb ik geen enkele herinnering aan, geen enkele.

De **voorzitter**:

Dat klopt. Dat heeft de heer Broenink in zijn verhoor gezegd. Hij zei dat hij in juli 2014 in gesprek met u had aangegeven dat GasTerra met de warme zomer nog niet snel op het doel zou zitten, maar dat u had aangegeven dat de Staat de aardgasbaten hard nodig had.

De heer **Kamp**:

Het kwam mij zeer onwaarschijnlijk voor wat hij daar zei. Het is niet aan mij om te zeggen dat iemand niet de waarheid spreekt. Ik denk dat iemand naar zijn herinnering hier zegt wat hij denkt dat er gebeurd is, maar ik vind het een heel onwaarschijnlijk verhaal.

De **voorzitter**:

Toch geeft u zelf aan dat de baten voor de Staat uiteindelijk de doorslag gaven bij dit besluit om het op 42,5 te zetten.

De heer **Kamp**:

Ja.

De **voorzitter**:

Dan is er ook een belang bij dat die baten worden gehaald dat jaar, toch?

De heer **Kamp**:

Ja, dat is een logischere redenering, maar daar ben ik niet vervolgens op gaan sturen. De druk zat er voortdurend op om minder te gaan doen. Dit was ook de eerste stap. Bovendien was het de enige stap waarbij afgeweken is van het advies van GTS. GTS had duidelijk gemaakt via onderzoek nummer 7 dat 40 miljard voldoende zou zijn. Vanaf dat moment waren de besluiten iedere keer in overeenstemming met de adviezen van zowel SodM als GTS.

De **voorzitter**:

Nou is het zo dat niet alleen de heer Broenink bij dat gesprek was, maar ook de heer Lankhorst. Wij zien in de stukken dat hij in het College van Gedelegeerde Commissarissen op 4 juli aangeeft dat de inkomstenderving een belangrijk zorgpunt is voor u.

De heer **Kamp**:

Ik kan alleen maar hetzelfde zeggen. Ik kan me niet voorstellen dat ik in vergaderingen met hen heb gezegd: ga zo dicht mogelijk bij die 42,5 miljard zitten. Het is wel zo dat wij die ruimte geboden hadden, zoals u zegt, met als overweging dat we de inkomsten van de rijksbegroting van belang vonden. Met dat argument hebben we dat besluit genomen. Maar ik kan me niet voorstellen dat ik vervolgens heb gezegd: en ga er nu zo dicht mogelijk op zitten. Ik was daar niet mee bezig. Waar ik mee bezig was, is met het volgende besluit alweer. En dat hield in dat we zelfs beneden die 40 gingen zitten.

De **voorzitter**:

Maar het is toch gek dat de CEO en de chief operating officer van GasTerra dat allebei gehoord hebben uit uw mond.

De heer **Kamp**:

Ik begrijp dat u dat zegt, maar u vraagt mij wat ik denk dat er gebeurd is en ik geef daar zo goed mogelijk antwoord op.

De **voorzitter**:

De ondertekening van het bestuursakkoord vindt plaats tegelijk met het instellen van de nieuwe productieplafonds, op 17 januari. Dat was opgenomen in uw brief aan de Kamer. Is er nou bewust gekozen om beide besluiten tegelijk te communiceren?

De heer **Kamp**:

Dat kan ik me niet herinneren. Het was wel zo dat de Kamer natuurlijk zat te wachten, en een heleboel mensen en instanties zaten te wachten, op dat er nou eindelijk een besluit genomen werd om die productie te gaan verminderen. Het gaat niet alleen om die productievermindering, het gaat er ook om dat je zorgt voor goede schadeafhandeling, zorgt voor versterking en dat je compensatie biedt aan de regio, aan de mensen, via waardevermeerdering, het compenseren van waardevermindering, het investeren in leefbaarheid en een Economic Board met een economisch

programma, al die dingen waren net zo goed van belang. Wij vonden dat het heel mooi was dat we dat allemaal in één brief aan de Kamer konden combineren.

De **voorzitter**:

We hebben ook gezien dat de hoge winning in 2013, waar we het over hebben gehad, op dat moment ook publiek bekend wordt. Deze recordwinning vormt slechts een voetnoot in de brief van 17 januari aan de Kamer. In hoeverre is er bij het kabinetsbesluit over het winningsplafond voor 2014 ook nog gesproken over de omvang van de winning in 2013?

De heer **Kamp**:

Ik kan me niet herinneren dat we daarover gesproken hebben. Ik denk wel dat die winning in 2013 voortdurend opschudding heeft opgeleverd, niet alleen in Groningen -- vooral in Groningen natuurlijk -- maar ook in de Tweede Kamer en in het kabinet. Maar wanneer die opschudding nu was, of dat ook al in het tweede halfjaar 2013 was, toen we de eerste aanzet van informatie hebben gegeven, waar we het eerder over gehad hebben, als nu, ik weet niet hoe dat precies gegaan is.

De **voorzitter**:

Daar kan ik misschien nog iets meer over vertellen. Op dezelfde dag waarop die brief gepubliceerd wordt, gaat u naar Loppersum om het kabinetsbesluit toe te lichten. De combinatie met het bestuursakkoord maakt dat er voor de Groningers in principe positieve resultaten te melden zijn. Dit wordt door de inwoners van Groningen echter niet zo beleefd. De protesten tijdens uw bezoek zijn zo heftig dat burgemeester Rodenboog van Loppersum moet besluiten de ME in te zetten. Wat is er in uw ogen misgegaan met de communicatie over het kabinetsbesluit, het bestuursakkoord en de hoogte van de winning in 2013?

De heer **Kamp**:

Ik denk dat er niet zozeer iets mis is gegaan, maar ik denk dat gewoon de harde feiten de doorslag hebben gegeven voor de onrust, de verontwaardiging en de woede in Groningen. Die harde feiten hebben we in het begin al even genoemd: heel Nederland profiteert en zij zitten met de brokken. Er was geen aandacht voor de zorgen die zij hadden, want ze hadden al langer zorgen over die aardbevingen. Vervolgens wordt er geadviseerd om met een vermindering te komen en daar wordt op dat moment niet toe besloten. Er wordt gesproken over zwaardere

aardbevingen, wat de zorgen nog groter maakte dan die al waren. En daarna blijkt dat er in het jaar 2013 meer gewonnen is dan de bedoeling was. Die opeenstapeling van feiten heeft tot meer woede in het gebied geleid en niet zozeer een gebrek aan communicatie. De mensen in Groningen hebben gewoon gekeken naar de feiten en naar de resultaten.

De **voorzitter**:

Had op die dag, toen dat allemaal gebeurde, nog zoiets van: misschien had ik toch het hele advies van het SodM moeten opvolgen?

De heer **Kamp**:

Welk advies bedoelt u dan?

De **voorzitter**:

Dat is het advies waar we het net over hebben gehad, over 40 miljard kuub.

De heer **Kamp**:

Ze hebben niet 40 geadviseerd. Het advies van SodM hield alleen maar in: voor ten minste drie jaar de putten bij Loppersum sluiten. Het getal 40 is niet genoemd in het advies van SodM.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Na het besluit tot een productiebeperking tot 42,5 miljard kubieke meter voor het jaar 2014 geeft u tijdens een Kamerdebat, op 5 februari 2014, aan dat de ondergrens van leveringszekerheid 30 miljard kubieke meter is, maar dat vanuit het oogpunt van vlakke winning door het jaar heen de ondergrens 40 miljard kubieke meter is. Dat was ook een van de belangrijke bevindingen die uit de onderzoeken naar voren zouden komen, gaf u aan; uit onderzoek nummer 7. Wat verstond u onder het begrip "leveringszekerheid"?

De heer **Kamp**:

Leveringszekerheid, daar verstond ik onder dat als het er echt op aankwam, als het heel koud was, het gas zouden kunnen leveren dat nodig was om de samenleving niet te ontwrichten. Ik denk dat als het een week lang heel koud is in de winter en er geen gas is, het echt een groot drama zou worden. Dat verstond ik onder leveringszekerheid; dat we dat zouden voorkomen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Op basis van welke informatie en door wie werd de ondergrens van leveringszekerheid bepaald?

De heer **Kamp**:

Het onderzoek is daarop gericht geweest en het onderzoek komt dan met een resultaat. Dat was ook de opvatting van GTS: 30 en 40. Er werd mij heel duidelijk gemaakt dat die twee bezwaren die ik al noemde, aan de orde waren. Het ene bezwaar is: je kunt wel uitgaan van maximale conversie, maar die installaties zijn kwetsbaar. En het tweede is dat je ook moet zorgen dat ... Die ben ik even kwijt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De informatie zou geleverd moeten door GTS, leid ik af uit wat u net zegt.

De heer **Kamp**:

GTS is betrokken geweest is bij dat onderzoek nummer 7, maar dat onderzoek nummer 7 komt ook van de Technische Begeleidingscommissie Ondergrond. Daar zaten TNO, KNMI en SodM in. Die zaten daar allemaal in, dus die 30 en 40, dat kwam daar echt uit.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Weet op wat voor informatie zij zich baseerden? Wat daarvoor nodig was? Wat voor kennis had je nodig om daartoe te komen?

De heer **Kamp**:

Kijk, het is zo: je laat een onderzoek doen en je laat dat begeleiden door die commissies waar ik het net over had. Je laat die stuurgroep beoordelen of dat allemaal goed is gegaan en welke conclusies daaruit getrokken moeten worden. En vervolgens is dat voor mij een gegeven op grond waarvan ik verderga met mijn werk. Het is niet zo dat ik dat opnieuw ga doen of ga controleren.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wist u dat het mogelijk was om die grenzen van leveringszekerheid te beïnvloeden, dat de vraag naar leveringszekerheid te beïnvloeden en ook te sturen valt? U noemde zelf al de stikstofinstallaties en u noemde eerder buitenlandse contracten. Later zien we dat er een besluit is genomen dat ook de vraag naar gas verminderd wordt door de grootverbruikers daarop aan te spreken of te laten omvormen. Wist u van dat soort mogelijkheden om de leveringszekerheid en wat daarvoor nodig was, naar beneden te brengen?

De heer **Kamp**:

Dat is een logische vraag, omdat u net zoals ik ziet dat dat eerste besluit

42,5 was, maar daarna zijn we in zeven stappen uiteindelijk bij 21,6 en een daadwerkelijke winning van 20 uitgekomen. Dus het is gebleken dat het in een aantal jaren mogelijk was, door afstemming van die conversie-installaties en Groningen, door te zorgen dat de vraag uit het buitenland zo veel mogelijk verminderd werd, door in Nederland ook op een andere manier energie op te wekken, dat je dus veel meer overgaat op zonne-energie en windenergie -- al die dingen zijn daarop van invloed. En bovendien, de inschattingen zijn mogelijk anders geweest in de loop van de jaren. Maar van keer tot keer, van besluit tot besluit hebben we degene die dat goed kon beoordelen, dat is het staatsbedrijf GTS, gevraagd wat op dat moment verantwoord was wat betreft de leveringszekerheid.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U refereerde al eerder aan de term "vlakke winning". Wat is dat precies volgens u?

De heer **Kamp**:

Vlakke winning is dat je het hele jaar door zo veel mogelijk gelijkmatig wint. Dat betekent dat je in de zomer doorgaat met de winning en dat je dan dat gas opslaat in Bergermeer en in Norg; daar zaten de grote gasopslagen. In de winter, als het koud is, worden zo veel mogelijk die conversie-installaties ingezet. Dan zorg je ook dat het zo veel mogelijk uit de opslagen gehaald wordt. Op die manier kun je over het hele jaar heen de winning van maand tot maand zo veel mogelijk gelijk laten blijven, waardoor er zo min mogelijk schokken zijn in die winning en daardoor zo min mogelijk stijging van de seismiciteit. Dat versta ik daaronder.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat verstaat u daaronder. Hoe kwam u vervolgens aan het getal van 30 miljard kubieke meter?

De heer **Kamp**:

Dat is het volgende besluit dat genomen is, bedoelt u. Of bedoelt u die 30 miljard die ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Die 30 miljard die als ondergrens voor de leveringszekerheid in het Kamerdebat op 5 februari door u wordt aangegeven.

De heer **Kamp**:

Dat waren de twee getallen die uit onderzoek nummer 7 kwamen: maximale conversie 30 miljard, dat is niet verantwoord omdat je vlakke winning wilt, en dan heb je 40 miljard nodig; dat is de uitkomst.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In dat onderzoek nummer 7 zien we dat over het Groningen-minimaal-scenario staat dat de productie uit het Groningenveld omlaag kan worden gebracht naar 21 tot 25 miljard kuub in 2014. Het is een onderzoek dat spreekt over een bandbreedte.

De heer **Kamp**:

Die getallen zijn mij niet bijgebleven. Mij is bijgebleven de conclusie die daaruit kwam, die we ook verwoord hebben in de brief aan de Tweede Kamer, die ook de basis is voor het besluit. Dat zijn 30 en 40. Dat zijn volgens mij de conclusies die daaruit getrokken zijn.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Als ik dan inga op het advies van een vlakke, gelijkmatige winning, dan zien we dat de heer De Jong in zijn presentatie aan u, in december 2012, evenals in het conceptadvies het voorkomen van fluctuaties in de winning als advies geeft. In het formele advies van het Staatstoezicht op de Mijnen, in januari 2013, komt dit echter niet terug en ook in januari 2014 adviseert het SodM dat niet. Mevrouw Muntendam van het Staatstoezicht op de Mijnen verklaarde in haar verhoor dat de primaire oorzaak van seismiciteit de spanningsopbouw is door de gaswinning en dat fluctuaties slechts een secundaire oorzaak zouden kunnen zijn. Door de nadruk te leggen op fluctuaties vermijden kon je minder snel afbouwen dan gewenst was. Waarom heeft u besloten om toch uit te gaan van een vlakke winning?

De heer **Kamp**:

Er is voortdurend door deskundigen tegen mij gezegd, en er is ook door de ambtelijke deskundigen tegen mij gezegd, dat de vlakke winning gewenst was. Als je alle adviezen die we van Staatstoezicht op de Mijnen hebben gekregen, in de vijf jaar dat ik daar minister ben geweest, op een rijtje legt, dan zie je dat ze ook een aantal keren heel indringend hebben gezegd dat ze die vlakke winning belangrijk vinden en dat fluctuaties zo veel mogelijk vermeden moeten worden.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
En op welke deskundigen wijst u dan?

De heer **Kamp**:
Ik heb het nu over de adviezen van SodM.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Maar we zien dat dus niet terug, dit jaar. Was er dan een informeel advies om uit te gaan van een vlakke winning?

De heer **Kamp**:
Ik weet niet hoe dat precies loopt in al die gesprekken die er zijn geweest. Er zijn voortdurend vele gesprekken tussen ambtelijk EZ en de mensen van SodM. Ik heb zelf ook regelmatig met Jan de Jong gesproken. Ik weet niet in welke mate daar het belang van vlakke winning aan de orde is geweest. Ik weet wel dat in een aantal adviezen van SodM heel nadrukkelijk, met zoveel woorden, ook het belang van weinig fluctuaties en vlakke winning werd verwoord.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Hoe woog u het advies van de vlakke winning met het advies om de winning zo snel als realistisch mogelijk terug te brengen?

De heer **Kamp**:
Dat was niet het laatste advies. Dat was om bij Loppersum de putten te sluiten voor ten minste drie jaar.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Door de getuigen van het Staatstoezicht op de Mijnen die hier zijn geweest, is gezegd: dat eerste advies van ons om zo snel als realistisch mogelijk naar beneden te gaan met de productie, dat advies dat in januari 2013 gegeven wordt, dat stond ook nog in de jaren daarna. Wat dat u bekend?

De heer **Kamp**:
Het stond niet in het advies dat we toen gekregen hebben. Ik heb al gezegd dat een jaar later het advies was 39,4; dat is ook bijna 40, dus die 40 is ook door Staatstoezicht voor hun rekening genomen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Dat was u dus niet bekend?

De heer **Kamp**:

Mij was bekend wat ik net heb gezegd, namelijk dat in het advies dat we kregen in januari 2014, niet weer opnieuw stond: zo snel en zo veel mogelijk verminderen, maar daar stond dat direct resultaat voor de mensen in Groningen het beste bereikt werd door de putten bij Loppersum voor ten minste drie jaar te sluiten. Dat was hun advies. Dat ze niet opnieuw hebben gezegd: zo snel en zo veel mogelijk verminderen, blijkt ook weer uit het volgende advies dat ze gaven, toen ze op 39,4 uitkwamen.

De **voorzitter**:

In mei 2013 stelt de provincie de commissie-Meijer in, die gaat kijken naar een mogelijke vorm van compensatie voor Groningen op het gebied van leefbaarheid. Wat is de reden dat u zelf deze commissie niet wilde instellen?

De heer **Kamp**:

Ja, weet u, er moet ook ruimte zijn voor de bestuurders in Groningen. Die bestuurders in Groningen hechtten aan deze commissie, die hadden daar vaste ideeën over en die wilden die commissie instellen, en dat leek mij prima.

De **voorzitter**:

U stelt daarna, nadat de commissie-Meijer gestart is, wel een interdepartementale werkgroep Leefbaarheid in. Waarom deed u dat?

De heer **Kamp**:

Nou, omdat ik vanaf het begin vijf lijnen heb gehad. De allereerste was die gerichte vermindering. Dat had ik steeds in mijn hoofd: hoe ver kunnen we gaan met die gerichte vermindering? Verder de schadeafhandeling. Dat was ook een grote bron van onvrede in het gebied. Het was zo dat de mensen het gevoel hadden dat ze aan het lijntje gehouden werden, dat ze tegen een machtige NAM moesten opboksen, terwijl ze zelf daar niet een gelijkwaardige partner in konden zijn. Over de schadeafhandeling was veel onvrede, dus wij kwamen al snel op een constructie waarbij die schadeafhandeling op afstand van NAM werd gedaan en waarbij er ook onafhankelijk toezicht op gezet werd. Het derde punt waar ik voortdurend mee bezig was, was de preventieve versterking. Het was logisch dat als je ...

De **voorzitter**:

Ik begrijp dat u deze punten allemaal noemt, maar mijn vraag was er meer

op gericht waarom u nadat de commissie-Meijer was gestart, ook een interdepartementale werkgroep instelde.

De heer **Kamp**:

Ik was daar zelf al de hele tijd mee bezig, met deze drie punten, maar ook met het punt investeren in leefbaarheid. Ik vond dat het zo moest zijn dat waar het gebied aangetast werd, waar gebouwen beschadigd werden, waar gebouwen versterkt werden, met alle gevolgen van dien, dat je moest gaan kijken hoe je daar ook wat positiefs uit kon halen. Hoe kun je dan de structuur van een dorp beter en aantrekkelijker maken, zodat de mensen erop vooruitgaan? Ik was er ook voortdurend op gericht om te kijken hoe je het economisch perspectief voor het gebied kunt verbeteren, zodat er positieve dingen zijn waardoor men niet in een negatieve spiraal komt, maar weer in een positieve spiraal. Met die beide dingen ben ik voortdurend bezig geweest en Meijer ging daar natuurlijk ook op in in zijn rapport. We hebben daar ook hele goede afspraken over kunnen maken met de bestuurders in de regio.

De **voorzitter**:

We zien ook dat u in juni 2013, tijdens een werkbezoek, ook al plannen heeft om leefbaarheidsmaatregelen te treffen.

De heer **Kamp**:

De Dienst Landelijk Gebied heeft ook gezegd dat hij daar graag in mee wilde gaan en die heeft ook gevraagd om voorstellen op dat punt.

De **voorzitter**:

Maar u heeft halverwege dat jaar niet al maatregelen genomen?

De heer **Kamp**:

Maatregelen nemen op dat punt, dat komt erop neer dat je geld beschikbaar stelt waardoor er dingen gedaan kunnen worden. Dat hebben we gedaan bij dat besluit van januari 2014. Op dat moment hadden we ook overeenstemming met bestuurders in de regio daarover. En toen konden we dus zaken doen. Er was verschil tussen wat wij aan maatregelen hadden in dat pakket. Dat was 225 miljoen, afgerond, voor een periode van vijf jaar, of 250-275 miljoen, in die orde van grootte. Meijer had het over een miljard in een periode van twintig jaar. Dat is dus hetzelfde.

De **voorzitter**:

Behalve dat Meijer het had over additioneel, boven op versterken en schadeafhandeling.

De heer **Kamp**:

Ik ook.

De **voorzitter**:

Nou, maar het miljard van de commissie-Meijer ging ervan uit dat dat allemaal p.m.-posten waren die bij de NAM lagen.

De heer **Kamp**:

Zeker.

De **voorzitter**:

Die hadden een groter bedrag voor leefbaarheid en economische versterking dan uiteindelijk in het bestuursakkoord.

De heer **Kamp**:

Nee, dat ziet u niet goed. Het is zo dat er in dat bestuursakkoord 250-275 miljoen stond voor leefbaarheid, Economic Board en dat soort zaken, over een periode van vijf jaar. Meijer vroeg een miljard over een periode van twintig jaar. Je moet die 250-275 miljoen met vier vermenigvuldigen en dan kom je op hetzelfde bedrag als Meijer uit.

De **voorzitter**:

Helder. Ik kom toch nog even terug op het moment waarop die keuzes worden gemaakt. Halverwege het jaar wilde u eigenlijk al leefbaarheidsmaatregelen treffen.

De heer **Kamp**:

Spreekt u over 2013?

De **voorzitter**:

Ja, juni 2013. Ik vraag er even op door, omdat wij ook een nota hebben gezien, een advies aan minister Dijsselbloem, waarin het gaat over die leefbaarheid. Ik zal het even voorlezen: "Het kan ook een verkeerd signaal geven om juist nu, ten tijde van een bezuinigingspakket deze intensiveringen aan te kondigen." Het gaat dus om investeringen in leefbaarheid. "Als in december blijkt dat aanvullende maatregelen van belang zijn voor het draagvlak van de bevolking, dan kan het dan nader bekeken worden." Dat

lijkt te suggereren om toch te wachten op het nieuwe begrotingsjaar, voordat er keuzes worden gemaakt over welke leefbaarheidsmaatregelen er worden genomen. Herkent u dat?

De heer **Kamp**:

Ik weet dat het voortdurend de taak was van Financiën om de begroting te bewaken en de consequenties voor de begroting te beoordelen. Dat was hun natuurlijke rol. Maar van mijn kant, wat betreft die leefbaarheid, vond ik dat als er schade gebeurt in een gebied en als je die schade gaat vergoeden, dan wordt niemand daar beter van. Als je preventieve versterking doet, wordt ook niemand daar beter van. Per saldo hebben ze een heleboel ellende en ze worden er niet beter van. Dus ik dacht: je moet maatregelen nemen om waarde van woningen te vermeerderen, dus als iemand €1.000 schade had, kreeg hij die schade vergoed plus €4.000 om zonnepanelen en dergelijke op zijn huis te leggen. Er moest een economic board komen. Er moest ook komen: als er waardevermindering van de huizen was als gevolg van de aardbeving, dan moest die ook vergoed worden. Die dingen hoorden er allemaal bij, vond ik, en daar heb ik ook vanaf het begin aan gewerkt.

De **voorzitter**:

Terecht, dat snap ik, maar het gaat ons even om de reconstructie. De commissie-Meijer loopt en die komt met een advies. Daar wordt dan later over onderhandeld en dat mondt uit in een bestuursakkoord. Ondertussen heeft u een interdepartementale werkgroep die hier zelf ook naar kijkt. Halverwege 2013 zien we ook duidelijk dat u maatregelen wil nemen, maar er wordt gewacht met het nemen van maatregelen. Ik zie in de stukken dat dat mogelijk een relatie heeft met overwegingen over de begroting, maar het kan ook zijn dat het een bewuste keuze is geweest om te wachten op de uitkomst van de commissie-Meijer en om dan te kijken hoe je tot elkaar komt. Hoe is dat precies gegaan?

De heer **Kamp**:

Ik geloof niet dat we gewacht hebben op die uitkomst van de commissie-Meijer. Ik geloof wel dat we ons realiseerden dat je daar in Groningen niks voor mekaar krijgt als je niet met de provincie en de gemeenten kunt samenwerken, dus we waren ervan overtuigd dat we tot een samenwerking met die overheden moesten komen. Later zullen we nog spreken over de NCG en de overheidsdienst die voor Groningen is opgezet. Dat moesten we voor mekaar zien te krijgen. Daar werd dus aan gewerkt. Volgens mij waren we al eerder begonnen met die waardevermeerderingsregeling. We waren

ook al begonnen met die waardeverminderingsregeling. Maar de echte uitgaven voor de leefbaarheid, voor de Economic Board en zo zijn gekomen toen we mede met behulp van het advies van de commissie-Meijer met de hele regio overeenstemming konden bereiken.

De **voorzitter**:

Helder. Nog even over de financiële kant. U heeft al gezegd: omdat wij het in vijf jaar wilden uitgeven in plaats van twintig telde 250 miljoen in vijf jaar op naar een vergelijkbaar bedrag als dat van de commissie-Meijer. Als we kijken naar de financiering, dan vroegen wij ons af of er vooraf al afspraken waren gemaakt met de NAM over wie voor welke kosten zou opdraaien.

De heer **Kamp**:

Ik denk het wel. Ik weet niet of dat tot volledige instemming heeft geleid op dat moment, maar wij vonden toen, als ze het daar niet mee eens waren, dat we dat gewoon door moesten drukken, dus we hebben dat toch gedaan. Het is ook zo dat de NAM voor mij nooit een hindermacht is geweest. Ik heb heel veel contact met de NAM gehad en ik heb ook voortdurend de overtuiging gehad dat zij hun best deden. Ik kreeg ook halverwege 2013, in juni 2013, bericht van de Technische commissie bodembeweging dat de NAM erg zijn best deed om de schadeafhandeling goed te doen en dat dat in de regel ook lukte, dus die waren daar positief over. De NAM is ook een van de vijanden in het gebied. Men was woedend, en terecht. Men had met de NAM te maken, met de overheid en met mij. Maar ikzelf heb de NAM nooit als een hindermacht ervaren.

De **voorzitter**:

Nog even aan die financiële kant. Er is een opbrengstenverdeling als het gaat om de activiteiten van NAM, maar ook een kostenverdeling. Een substantieel deel van de kosten komt ook weer voor rekening van de Staat.

De heer **Kamp**:

Zeker.

De **voorzitter**:

Hoe werd daar dan mee omgegaan?

De heer **Kamp**:

Nou, dat weten we omdat bijna 90% van het geld dat verdiend werd met het Groningengas, naar de overheid toe ging. Als er minder verdiend wordt,

betekent dat dat degene die het meeste verdient, ook minder krijgt. Er waren ingewikkelde regelingen om tot die bijna 90% te komen. Maar als je dat allemaal goed doorrekende, dan dacht ik dat ongeveer twee derde van de kosten uiteindelijk voor rekening van het Rijk kwam in de vorm van minder inkomsten. Maar dat is de consequentie van het systeem.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De commissie-Meijer adviseert ook tot het instellen van een dialoogtafel. Daarover hebben we in een eerder verhoor deze week met een van de voorzitters, de heer Wallage, gesproken. Deze suggestie wordt ook overgenomen in het bestuursakkoord dat wordt uitonderhandeld. De dialoogtafel wordt uiteindelijk ingesteld onder leiding van de heer Kamminga en de heer Wallage. In hoeverre was het instellen van de dialoogtafel een belangrijk punt voor u in de onderhandelingen over dat bestuursakkoord?

De heer **Kamp**:

Het grootste probleem bij alles wat we deden in Groningen, was het gebrek aan draagvlak. Mensen waren woedend, gaven dat door aan hun organisaties en die gaven dat weer door aan mij en aan de bestuurders en die gaven het ook weer door aan mij. Het was van groot belang dat we én met de provincie én met de gemeenten, maar ook met de mensen en hun organisaties, zouden kunnen samenwerken. De bedoeling van de dialoogtafel was dat we dat voor elkaar zouden krijgen, dat we in grote lijnen hetzelfde zouden denken over de dingen die moesten gebeuren, waartoe besloten zou moeten worden, en dat we ons gezamenlijk zouden inzetten voor de uitvoering daarvan. De bedoeling van die dialoogtafel was voor mij om in de eerste plaats te luisteren naar de mensen. Want ja, als je naar mij toe gaat om te zenden: we zenden al zo veel, dat werkt niet, dus ik moest in de eerste plaats luisteren naar hen. Ik moest ook informatie geven als ze daar behoefte aan hadden en als ik vond dat die informatie nuttig was. Vervolgens moest ik ook aangeven welke maatregelen wij in gedachten hadden, luisteren naar hoe zij daarover dachten en kijken of we het erover eens zouden kunnen worden, om vervolgens met dat gezamenlijke draagvlak resultaat te bereiken voor de mensen in Groningen. Dat was de bedoeling.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat was de bedoeling.

De heer **Kamp**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In hoeverre zijn de bevoegdheden, de rol en de taken voorafgaand aan de start van de dialoogtafel volgens u goed vastgelegd?

De heer **Kamp**:

De dialoogtafel was bedoeld voor dialoog; dat werd dus georganiseerd en gefaciliteerd. We zorgden dat er voorzitters waren: Kamminga en Wallage. Er was een onderzoeksbudget van €300.000. Dat was een mogelijkheid om daar met elkaar over te spreken. De overheid was vertegenwoordigd in de dialoogtafel via de directeur die zich met Groningen bezighield. De gedeputeerde van Groningen was erbij; mensen van de gemeenten waren erbij, en de maatschappelijke organisaties.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Waar zat in de praktijk voor u de toegevoegde waarde van de dialoogtafel?

De heer **Kamp**:

Wat we wilden bereiken, is met elkaar de dingen die moesten gebeuren in Groningen snel en goed voor elkaar en uitgevoerd krijgen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De dingen die moesten gebeuren in Groningen, snel en goed uitgevoerd krijgen?

De heer **Kamp**:

Ik bedoel bijvoorbeeld een waardevermeerderingsregeling: als je €1.000 schade hebt, dan wordt die vergoed en krijg je €4.000 voor zonnepanelen erbij. Als we het er nou over eens zijn dat dat een goede regeling is, dan gaat daar ook iets van uit naar de bevolking toe. Een ander voorbeeld is een waardeverminderingregeling: als blijkt dat woningen minder waard worden als gevolg van de aardbevingen, dan moet dat vergoed worden. Dat kun je ook gezamenlijk dragen. Denk ook aan een economic board, waarmee we ervoor zorgen dat er geld beschikbaar komt voor activiteiten in het gebied waardoor er een economische boost gegeven wordt aan het gebied. Of aan de leefbaarheidsmaatregelen, waardoor je met die dorpen dingen kunt gaan doen waardoor je niet alleen maar vervelende dingen hebt maar een dorp er ook beter van wordt. Dat waren de dingen waar ik het graag over eens wilde worden aan de dialoogtafel.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Kunt een voorbeeld geven waarvan u denkt: daarom was ik echt heel blij met de dialoogtafel; dat is misschien dankzij de dialoogtafel tot stand gekomen?

De heer **Kamp**:

Mijn idee is dat het wantrouwen dat er bij de bevolking van Groningen bestond, via de dialoogtafel ook weer naar voren kwam. De dialoogtafel was bovendien vooral geïnteresseerd in de vermindering van de gaswinning. Dat vonden ze het belangrijkste punt. Dat was iets wat we niet uitonderhandelden met de dialoogtafel maar dat was een verantwoordelijkheid die ik moest nemen. Die dialoogtafel heeft dus niet gebracht wat ik hoopte dat die zou brengen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Van de week, in het verhoor met de heer Wallage, kregen we het voorbeeld van een bijeenkomst die niet door mocht gaan. De tafel was zich ervan bewust dat het winningsbesluit een afweging was die aan de minister toebehoorde, maar was van mening dat wat daaruit volgde, zoals zorgen over veiligheid, wel een onderwerp van gesprek was. Er was een bijeenkomst gepland om het over de veertien onderzoeken te hebben. Die waren toen allemaal al bekend en al naar de Kamer gestuurd. Die bijeenkomst was gepland om het daarover te hebben, want mensen hadden vragen over de veelal technische onderzoeken, maar die bijeenkomst werd op het laatste moment afgeblazen vanuit het ministerie.

De heer **Kamp**:

Dat is mij niet bekend. Het is zo dat ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat wist u niet?

De heer **Kamp**:

Nee, dat is mij niet bekend, nu. Of het mij toen bekend was, weet ik niet. Ik weet wel dat ik bijeenkomsten nooit uit de weg ga. Ik ga daar juist naartoe om die bijeenkomsten te hebben. Het is ook niet zo dat ik bijeenkomsten uitstel of afstel omdat ik bang ben voor wat daar gaat gebeuren. Dat is absoluut nooit aan de orde. Het is mijn werk om dat te doen, en ik doe dat gewoon. Dus ik kan mij daar, nu, niets bij voorstellen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In een eerder verhoor met mevrouw Top constateerde zij achteraf dat de dialoogtafel er kennelijk alleen was voor de legitimatie van het beleid van de minister. Begrijpt u dat dat gevoel leefde bij deelnemers aan die tafels?

De heer **Kamp**:

Ik weet dat de mensen in Groningen heel kritisch waren op de rijksoverheid, op mij. Daar waren ook redenen voor, die ik goed begreep. Dat wantrouwen bij de bevolking vertaalde zich via die dialoogtafel. Ik was daar niet standaard bij, omdat daar een ambtelijke vertegenwoordiger van de rijksoverheid, van het ministerie, bij was, maar ik ben daar wel een aantal keren bij geweest. Ik merkte daar dat dat wantrouwen daar gewoon zat. Dat stond gezamenlijk optrekken in de weg.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De heer Wallage haalde nog een ander voorbeeld aan. In juni 2015 ging het over het niveau van de winning en het besluit daarover. Hij gaf aan dat de heer Kamminga u had gebeld en dat u na het nemen van het besluit in de ministerraad op de maandag daarop naar Groningen bent gekomen en daar ook een gesprek met de dialoogtafel heeft gehad. Daarin lichtte u het besluit toe over het winningsplan dat u op dat moment neemt. De heer Wallage gaf aan dat u na afloop van die bijeenkomst met de dialoogtafel de pers te woord stond en dat u daar aangaf dat u verheugd was dat u, voordat het besluit genomen werd, een open gesprek met de dialoogtafel heeft gehad. Het deed hem zichtbaar pijn dat hij die constatering moest doen. Hoe kijkt u daarop terug?

De heer **Kamp**:

Tja ... Daar kan ik mij ook weer helemaal niks bij voorstellen. Wat ik doe, standaard bij ieder besluit ... Ik heb geloof ik zeven besluiten genomen over de vermindering van aardgas uit het Groningenveld. Iedere keer was daar vooraf natuurlijk allerlei overleg over, maar als het uiteindelijke voorgenomen besluit van de ministerraad er was -- dus geen besluit, maar het voorgenomen besluit -- dan ging ik naar het gebied toe, iedere keer, om daar met de bestuurders te spreken. U zegt dat daar ook een keer met de dialoogtafel over gesproken is. Vervolgens, na afloop, sta ik zo goed mogelijk de pers te woord. En ik ga dan geen verkeerde dingen zeggen tegen de pers, althans niet opzettelijk. Het moet ook niet zo uitgelegd worden. Ik kom daar niet om moeilijk te doen of om het de mensen moeilijk te maken. Ik kom daar om te proberen samen met hen de goede dingen te doen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Wat is volgens u de reden waarom de dialoogtafel stopt?

De heer **Kamp**:
Omdat er andere verwachtingen waren bij de deelnemers aan de dialoogtafel dan bij ons, in ieder geval bij het ministerie maar mogelijk ook bij de provincie en de gemeenten -- dat kan ik zo niet overzien. In de tweede plaats omdat de boosheid en het wantrouwen overheersten.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Wat vond u van het besluit dat de dialoogtafel stopte?

De heer **Kamp**:
Ik vind het jammer, want ik vind dat die dialoogtafel een goede bijdrage had kunnen leveren aan de effectiviteit van het overheidsoptreden. Kijk, als overheid kun je je allerlei dingen voornemen. Je kunt ook heel veel zelf, vooral als je als drie overheden -- provincie, gemeente, Rijk -- samenwerkt. Je kunt veel zelf, maar het draagvlak bij de bevolking is belangrijk. Wij steunen de organisaties van de bevolking, mensen die zeggen "ja, dat zijn de goede dingen, die zijn belangrijk voor ons". Het is mooi als je dat hebt. Als je dat niet hebt, maakt het dat moeilijk.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Heeft u zich er dan voor ingespannen om 'm overeind te houden?

De heer **Kamp**:
Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
En hoe heeft u dat gedaan?

De heer **Kamp**:
Zolang die dialoogtafel gefunctioneerd heeft, heb ik voortdurend geprobeerd om daar de goede sfeer en de goede resultaten uit te krijgen.

De **voorzitter**:
Ik kom nog even terug op het bestuursakkoord. U heeft uitgelegd dat het wat betreft de budgettaire kant in vijf jaar kon worden besteed.

De heer **Kamp**:
Ja.

De **voorzitter**:

De commissie-Meijer had een perspectief van twintig jaar. Betekent dat dat u veronderstelde dat na een aantal jaren mogelijk weer een nieuwe financiële bijdrage zou moeten volgen, of een nieuw bestuursakkoord? Hoe zag u dat?

De heer **Kamp**:

Het antwoord is: ja.

De **voorzitter**:

We zien trouwens al snel in 2014 dat er discussie ontstaat over het bestuursakkoord dat is gesloten, met name over de vraag of het niet verder uitgebreid moet worden naar de gemeenten Menterwolde en Hoogezand-Sappemeer. Waarom zijn deze gemeenten toen niet gelijk aan de regelingen van het bestuursakkoord toegevoegd?

De heer **Kamp**:

Ik denk dat het zo is dat er een lijn is bepaald waar de aardbevingen van invloed waren op de samenleving en waar dus de beschadigingen waren. Op een gegeven moment trek je zo'n lijn op grond van een analyse. En zolang er geen nieuwe informatie is op grond waarvan je die lijn verandert, doe je dat niet. Ik weet zo niet of we later toch die lijn veranderd hebben.

De **voorzitter**:

Nou ja, er zijn wel dingen aangepast. Een van de effecten die op een gegeven moment ontstond, ook door het voor een deel sluiten van Loppersum en het verhogen van de productie bij andere putten, was dat de locaties van de bevingen zich gingen verplaatsen. Dat droeg er wel aan bij dat het bevingengebied expandeerde.

De heer **Kamp**:

Ja, en toen was er dus een objectieve reden om dat te gaan doen en toen hebben we dat gedaan. Later kwam dat ook aan de orde in het noorden van het gebied, tegen Groningen aan. We hebben er toen voor gekozen om daar ter plekke ook minder te gaan winnen, waardoor we konden voorkomen dat er ook daar een groter gebied bij betrokken moest worden.

De **voorzitter**:

Toch nog even over die gemeenten. In de concept-Kamerbrief was namelijk een voetnoot opgenomen over de uitbreiding van het aantal gemeenten, door toevoeging van de twee gemeenten die ik net noemde aan het op dat

moment vaststaande aantal gemeenten dat onder het bestuursakkoord viel. Maar in de definitieve Kamerbrief van 16 december 2014 is deze voetnoot weggelaten, waardoor die gemeentes nog niet zijn toegevoegd. Kunt u verklaren waarom dat zo is gegaan?

De heer **Kamp**:

Nee, dat is mij niet bekend. In het algemeen weet ik ... Dat is de hoofdlijn: je stelt die contourenlijn vast. Als er objectieve redenen zijn om die te veranderen, dan doe je dat. Kennelijk was die objectieve reden op dat moment nog niet aanwezig. Ik kan niet precies plaatsen wanneer dat wel uitgebreid is en hoeveel er ...

De **voorzitter**:

Dat is later gebeurd in het aanvullende bestuursakkoord.

De heer **Kamp**:

Ja, maar wanneer ... Wat zegt u?

De **voorzitter**:

Dat is later gebeurd in het aanvullende bestuursakkoord.

De heer **Kamp**:

Oké.

De **voorzitter**:

Maar we zien ook in ambtelijke nota's, die aan minister Dijsselbloem zijn geschreven, dat er ook bij Financiën zorgen waren over de meerkosten die zouden kunnen ontstaan door het aantal gemeenten uit te breiden.

De heer **Kamp**:

Ja, maar dat is de natuurlijke rol van Financiën. Ook Dijsselbloem speelde zijn natuurlijke rol als minister van Financiën. Maar ik zei al dat de NAM geen hindermacht was. Financiën was ook geen hindermacht. Die benadrukten wel dingen, die hadden wel hun opvatting, maar het was niet zo dat ik me daardoor belemmerd voelde om de dingen te doen die ik nodig vond.

De **voorzitter**:

Wat ik dan toch niet helemaal snap is het volgende. Al vrij snel in 2014 wordt dit probleem gesignaleerd. We zien een concept-Kamerbrief waarin wordt opgenomen: we gaan het uitbreiden. Dat wordt er uiteindelijk uitgehaald, er wordt geen besluit genomen in december. Pas in het volgende

jaar, in nieuwe onderhandelingen over een aanvullend akkoord, worden die gemeenten toch toegevoegd. Wat is daar precies gebeurd?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet waarom de concept-Kamerbrief en de uiteindelijke Kamerbrief ...
Ik weet niet wat bij mij komt op een gegeven moment. Ik weet niet of dat concept bij mij is geweest. Dat kunt u zien aan de parafen. Alles wat ik lees, teken ik af. Dus ik weet niet of ik dat afgetekend heb en ik weet ook niet of ik besloten heb om daar iets uit te halen. Dat weet ik niet.

De **voorzitter**:

Maar u gaf aan: Financiën speelde de traditionele rol en wees op de kosten. Kan het zijn dat die meerkosten een rol hebben gespeeld om niet al lopende 2014 die gemeenten toe te voegen?

De heer **Kamp**:

Mijn idee is dat het wel of niet toevoegen van gemeenten afhankelijk was van de vraag of het redelijk, reëel is dat je ze toevoegt. Omdat daar dezelfde problematiek speelt, is het dus onredelijk om ze daarbuiten te houden. Op het moment dat je die overtuiging hebt, moeten ze er gewoon bij. Ik geloof niet dat de financiën dat in de weg hebben gestaan.

De **voorzitter**:

Op een gegeven moment zien we ook seismische activiteit in Ten Boer en in de gemeente Groningen.

De heer **Kamp**:

Ja. Vlak bij de gemeente Groningen, vlak bij de stad Groningen.

De **voorzitter**:

Nu is het volgens mij een deel zelfs van de gemeente Groningen.

De heer **Kamp**:

Ja.

De **voorzitter**:

Kunt u zich dat nog herinneren, dat er toen al discussie was waar het naartoe gaat met de omvang van het gebied?

De heer **Kamp**:

Ik weet dat we er erg ongerust over waren. We hadden natuurlijk al een

grote schadeproblematiek en versterkingsopgave. Als daar de stad Groningen bij zou komen, dan werd het nog moeilijker. Dus we hebben dat, meen ik, door gerichte vermindering in dat gebied kunnen voorkomen.

De **voorzitter**:

We hebben de heer Dijsselbloem vandaag horen zeggen dat het kan zijn dat ambtenaren naar de kosten keken, want dat was hun taak, maar dat hijzelf heel bezorgd was om het aantal gemeentes uit te breiden, omdat je daarmee eigenlijk tegen een gemeente zegt: je bent een rampgebied. Als dat de stad Groningen zou betreffen, zou dat ook allerlei andere implicaties hebben. Had u diezelfde overweging?

De heer **Kamp**:

U sprak net over de twee gemeenten in het zuiden die eraan toegevoegd zouden worden. Ik heb al gezegd dat het erom gaat dat je ze, zodra je objectief vaststelt dat ze erbij horen, er ook bij moet halen. Want dan kun je wel je contourenlijntje niet hebben, maar dat heeft alleen maar het effect dat mensen niet van regelingen gebruik kunnen maken. Maar het feit dat daar aardbevingen zijn met schade tot gevolg, is toch wel bekend. Dus je bent al onderdeel van het probleem, maar je wordt niet voldoende tegemoetgekomen. Dus volgens mij speelde dat daar niet. Wat het noorden betreft hebben we dat niet opgelost door het gebied uit te breiden maar door de winning daar te verminderen.

De **voorzitter**:

Ja, oké.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Aan het begin van het verhoor spraken we al over het gasgebouw. Daar wil ik nog een aantal vragen over stellen aan u. U gaf aan dat zich gaandeweg steeds meer ging verdiepen in dat gasgebouw en steeds meer inzicht kreeg in de werking van het gasgebouw. De nota waarin u al die kritische vragen had gesteld, is al even ter sprake geweest: de nota van 13 november 2013. Kunt u aangeven wat uw indruk was van de werking van het gasgebouw?

De heer **Kamp**:

Kijk, het is destijds opgezet door minister van Economische Zaken De Pous. Die heeft in die tijd gekozen voor een samenwerkingsverband, wat op zichzelf ingewikkeld is, want wij noemen het wel "het gasgebouw" maar eigenlijk is het een stelsel van privaatrechtelijke overeenkomsten. Er is voor

gekozen om dat te doen. Ik denk dat dat destijds geen slechte keuze is geweest, in die omstandigheden. Ik denk dat het belangrijk is dat het er niet toe leidt dat er te veel geld naar Shell en ExxonMobil gaat, maar dat het vooral de Nederlandse samenleving is die profiteert van dat gas in de bodem. Dat is daarna steeds beter geregeld. Er ging steeds meer geld naar de overheid toe, tot eindelijk bijna 90%. Er is in het jaar 2008 overleg gestart om te gaan kijken of wij als overheid zouden moeten willen dat het gasgebouw zou veranderen en in 2012 is de conclusie getrokken dat we daar niet aan moeten beginnen om dat ter discussie te stellen omdat, als we dat zouden doen, als wij die overeenkomsten openbreken, de andere partijen ook de gelegenheid hebben om hun wensen in te brengen, en het risico dan zou kunnen zijn dat er dan meer geld naar Shell en ExxonMobil gaat en minder naar de rijksoverheid. Toen in 2012, voor mijn tijd, is de conclusie getrokken: dat risico moeten we niet gaan lopen, dus we laten het gasgebouw in stand. Later heb ik ABDTOPConsult nog een keer laten kijken naar dat ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Daar kom ik op terug. Wat wij heel graag willen weten is de indruk die u heeft van het gasgebouw, want dat het een complex geheel is en hoe de verhoudingen in deze publiek-private samenwerking zitten, is best veel aan bod geweest, ook in de verhoren. U heeft als minister van Economische Zaken hiermee te maken en draagt ook verantwoordelijkheid voor keuzes en afwegingen die daar zijn gemaakt.

De heer **Kamp**:

Ik vond het probleem: EBN. EBN is een staatsdeelneming, maar die gingen toch behoorlijk hun eigen gang. Het was niet zo dat de overheid, die met drie van de vijf plekken in het College van Gedelegeerde Commissarissen bij GasTerra zat, echt een sterke macht vormde in mijn ogen. Het verliep getrapt via EBN en de inbreng van de overheid was eigenlijk niet zo krachtig als die zou kunnen zijn. Idealiter zou ik dat niet zo opgezet hebben. Ik zou gewoon die drie plekken bij GasTerra vanuit de rijksoverheid, vanuit de Staat, laten invullen en die dan ook als minister rechtstreeks kunnen aansturen. Maar als ik dat zou willen veranderen, zou ik in die privaatrechtelijke overeenkomsten veranderingen gaan aanbrengen en op het moment dat je dat doet: wat ik net zei, als je zelf openbreekt mag de ander dat ook doen en als je zelf je wensen inbrengt mag de ander dat ook doen. De conclusie was toen, in 2012: daar moeten we niet aan beginnen. Ik heb voor mijzelf toen gedacht: op die weg moet ik niet gaan zitten; ik ga dat

niet opnieuw bekijken, ik ga kijken hoe we dat EBN beter kunnen aansturen, zowel wat betreft de aansturing vanuit het ministerie, als wat betreft de bezetting van de plekken in de top van EBN.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Over EBN heb ik zo meteen nog een vraag. U triggert mij doordat u zegt dat de vertegenwoordigers vanuit de overheid onvoldoende sterk zijn in het samenspel van het gasgebouw. Dat was de indruk die u had, dat de positie van de overheid en de stellingnames onvoldoende sterk tot uiting kwamen?

De heer **Kamp**:

Ja. Dat lag niet aan de drie mensen die daar in zaten, maar dat lag aan de constructie, hè. Je hebt als overheid met GasTerra te maken. Dan vind ik het logisch dat als je drie mensen mag leveren, je vanuit de rijksoverheid drie mensen aanwijst en dat je die vervolgens als minister ook kunt aansturen via je medewerkers die dat dan in de dagelijkse praktijk doen. Maar dat je het grootste deel ... Ik geloof dat het bij GasTerra zo was: 25% voor Shell, 25% voor Exxon, 10% voor de overheid en 40% voor EBN. In het College van Gedelegeerde Commissarissen hadden we dan als overheid ook nog de meerderheid. Maar door die tussenstap van EBN, dat toch op afstand van ons was en ook zijn eigen ding deed en ook niet sterk aangestuurd werd vanuit het ministerie van EZ, vond ik dat het niet optimaal was.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wanneer kreeg u die indruk? Wanneer kwam u tot dit inzicht?

De heer **Kamp**:

EBN heb ik nooit zo goed begrepen, wat nou het belang was om dat te gaan doen. Ik begreep heel goed waarom wij die discussie tussen 2008 en 2012, die in 2012 beslecht was, niet opnieuw wilden doen, maar ik zat wel te zoeken naar mogelijkheden om dat anders te doen door de aansturing en door de personele invulling. Wanneer ik daar precies mee begonnen ben, weet ik zo niet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Is er misschien een situatie geweest waarvan u dacht: daar hadden we beter tegenwicht moeten bieden?

De heer **Kamp**:

Wanneer is dat ABD-onderzoek geweest? Dat heb ik zo niet op mijn netvlies staan.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Daar ga ik zo meteen een vraag over stellen. Dat was in maart 2014.

De heer **Kamp**:

2014.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja, maart 2014.

De heer **Kamp**:

Dan heb ik niet een echt hard iets gehad. Het was meer de dagelijkse praktijk die ik volgde en dat ik zag dat het zo liep. Een hard probleem had ik toen het ging om 2015, waarbij bleek dat vanwege optimalisatie extra verkocht werd door GasTerra, terwijl wij daar de meerderheid van de zeggenschap hadden. Toen had ik echt een groot probleem, maar dat was dus pas een jaar later.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U had het net over EBN. Hoe zag u de verhouding tussen EBN en de overheid in het gasgebouw?

De heer **Kamp**:

EBN was een staatsdeelneming: 100% Staat. De aandelen werden denk ik beheerd door het ministerie van Financiën, maar dat maakte verder niet uit. Wij hadden gewoon materieel de mogelijkheid om heel nauw op EBN te gaan zitten en afstemming tussen de mensen van EBN en EZ te hebben en daardoor namens de overheid krachtig op te treden in GasTerra. Die mogelijkheid was er gewoon. Volgens het ABD-onderzoek werd die niet gebruikt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Sprak u over de rol van EBN ook met de CEO van EBN?

De heer **Kamp**:

Ja, er waren twee vertegenwoordigers van EBN. Er werden dus twee ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja, maar sprak u daar ook mee en besprak u dit ook met hen?

De heer **Kamp**:

Ik heb daarmee gesproken en dat heb ik ook duidelijk gemaakt. Maar er waren dus twee mensen van EBN in GasTerra en in het rapport van de Algemene Bestuursdienst werd gezegd dat de aansturing van EZ niet krachtig genoeg was en dat EBN de neiging had om een eigen rol te vervullen. Daar had ik geen behoefte aan, dat zij een eigen rol gingen vervullen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ik haalde net nog weer even die nota aan van 13 november 2013 waarin u die stevige vragen stelt over de verantwoordelijkheden binnen het gasgebouw. Dat is tegen het einde van 2013, het jaar waarin er wordt afgestevend op een piekwinning, halverwege dat jaar. Heeft dat ermee te maken, dat u die vragen over het gasgebouw zo begint te stellen?

De heer **Kamp**:

Ja, u heeft gelijk, dat speelt daar natuurlijk ook. Maar dat wist ik pas in 2015, dat het zo was gelopen. Ik dacht dat die verklaring van 3 miljard kubieke meter als gevolg van de koude eerste zes maanden van het jaar, 1,5 miljard kubieke meter omdat de gasopslagen in de zomer extra gevuld moesten worden en een half miljard vanwege een mindere opbrengst van de kleine velden, een aannemelijke verklaring was. Op dat moment waar u nu over spreekt wist ik niet wat ik een jaar later wist, namelijk dat het toch wat anders zat.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U plaatst onder andere een vraagteken bij de rol van de directeur-generaal als regeringsvertegenwoordiger in de colleges. U betwijfelt of een ambtenaar met zo'n breed takenpakket en veel verantwoordelijkheden voldoende tegenwicht kan bieden tegen de oliemaatschappijen in het gasgebouw. In het verhoor met uw directeur-generaal hebben we gehoord hoe breed dat takenpakket is. Merkte u in de praktijk dat dit lastig was voor de directeur-generaal?

De heer **Kamp**:

Zeker. Het was een ervaren directeur-generaal, maar hij had een hele brede portefeuille. Hij sprak over het energieakkoord, en dat was waar, daar waren

we heel erg mee bezig. Het energieakkoord ging over de overgang van fossiele naar duurzame energie, waar we zowel met de energiebedrijven als met de milieuorganisaties overeenstemming over wilden bereiken. Dat is uiteindelijk ook gelukt, vanwege heel goed optreden van ambtelijk EZ met betrokkenheid zeker ook van de directeur-generaal. Verder ging hij over telecommunicatie, waar van alles en nog wat aan de hand was, dus hij had gewoon een breed takenpakket. Daar komt bij dat de plek waar hij ingezet werd, in dat samenwerkingsverband publiek-privaat, met die hele sterke partijen Shell en ExxonMobil, die een heel groot commercieel belang hadden, een heel ingewikkelde plek was. Ik had dus begrip voor de moeilijke positie die hij had. Het was in de praktijk ook zo dat ik het overleg over de lopende dingen niet allemaal met de directeur-generaal deed. Ik was altijd erop gericht om met de ambtenaren die als beleidsambtenaar het echte werk deden rechtstreeks contact te hebben, en in dit geval ook met de directeur daarboven. Dat was De Groot en later Westgren. Ik sprak natuurlijk ook de directeur-generaal, maar die contacten waren veel minder intensief dan met de mensen op de werkvloer.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Was er een aanleiding of een situatie die u zich herinnert waaruit u kon afleiden: onze vertegenwoordiger namens de Staat kon onvoldoende tegenwicht bieden?

De heer **Kamp**:

Ik weet niet of een ander dat beter had gekund. Ik denk dat het een lastige positie is. Je hebt heel veel verantwoordelijkheden en ...

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat erken ik meteen, dat het een lastige positie is, maar is er iets waarvan u zegt: daar hadden we het anders moeten doen, maar dat is niet gelukt?

De heer **Kamp**:

Aanvullend op wat ik net zei: de druk vanuit het gebied was natuurlijk ook heel erg groot, en ook vanuit de Tweede Kamer. Het was dus een hele heftige omgeving waarin hij moest functioneren. Of er een concrete aanleiding was? Het antwoord is: nee.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Het onderzoek van ABDTOPConsult wordt ingesteld met het oog op een

betere borging van de publieke belangen. Wat is de aanleiding om dat onderzoek in te stellen?

De heer **Kamp**:

Ik wilde dus niet iets gaan doen wat al gedaan was. Ik zag er geen heil in om wat tussen 2008 en 2012 gedaan was en toen afgeconcludeerd was, opnieuw te doen. Maar ik wilde wel dat we als Staat, als rijksoverheid, krachtiger zouden optreden in dat gasgebouw, met name in GasTerra. Daar zag ik mogelijkheden voor. Ik heb ABDTOPConsult gevraagd om dat te doen en die kwamen tot de conclusie: het gasgebouw op zichzelf functioneert wel goed, "maar". En dan waren er drie opmerkingen. Twee heb ik al genoemd. De derde opmerking was dat er intern in de structuur van GasTerra niet meer uit de raad van gedelegeerde commissarissen moest worden gehaald, maar dat er een soort raad van belanghebbenden moest komen. Dus ze hadden ook in de constructie van GasTerra een wijzigingsvoorstel. Over dat geheel van uitkomsten van ABDTOPConsult hebben we vervolgens besloten -- voor het grootste deel in overeenstemming en voor een klein deel in afwijking.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Waar week het af?

De heer **Kamp**:

Het week af waar het die wijziging betreft in de structuur van GasTerra, omdat dat ook het weer openbreken van het gasgebouw en de overeenkomsten was. Dan krijg je dus wat we in 2012 niet wilden hebben, dat we die discussie open zouden breken, ook over het deel wat de Staat van de gasopbrengsten kreeg.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien dat vanaf eind 2014 de inbreng van Economische Zaken in het College van Gedelegeerde Commissarissen van GasTerra voortaan vooraf aan u dient te worden voorgelegd. Kunnen we daaruit opmaken dat u de regie meer naar u heeft toetrokken over wat er precies gebeurde in het gasgebouw?

De heer **Kamp**:

Ja, maar het was niet zo dat ik de gelegenheid had om mij te verdiepen in al die stukken die er kwamen van het gasgebouw. De directeur-generaal ging daarnaartoe, maar hij liet zich ambtelijk adviseren. Het was niet zo dat ik daar ook nog eens een keer in dook. Daar had ik gewoon fysiek de

mogelijkheden niet voor. Het zou ook een diskwalificatie van de ambtenaren zijn geweest. Wat vooral gebeurde, is dat ik via overleg met de directeur, de directeur-generaal en de beleidsmedewerkers die ook de directeur-generaal adviseerden, erbij betrokken werd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U noemde dat u moeite had met de optimalisatiestrategie van GasTerra. Dat was in het jaar 2015, waarover u dat aanhaalde, maar die strategie bestond al sinds 2011. Waarom viel u er toen pas over, in 2015?

De heer **Kamp**:

Omdat we toen midden in de problematiek zaten. Er was een hele grote problematiek met de Kamer. Ik geloof dat ik een keer een brief van één kantje heb gestuurd, waar de Kamer vervolgens 310 vragen over stelde. Ik heb eind 2014 twee brieven gestuurd, waar de Kamer 465 vragen over heeft gesteld. De media waren voortdurend, zeer begrijpelijk, bezig met die problematiek daar. De mensen in Groningen waren onverminderd bezorgd en verontwaardigd, dus het was gewoon een hele lastige problematiek. Daar had je mee te dealen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De heer Kwint heeft nog een aantal vragen voor u.

De heer **Kwint** (SP):

Ik heb mee zitten schrijven en er waren een paar dingen die ik nog kort aan u wilde voorleggen. Het eerste gaat over het bestuursakkoord 2014. De heer Van der Lee stelde daar net vragen over en toen zei u: per jaar was het eigenlijk hetzelfde bedrag als wat de regio wilde, we hebben alleen de looptijd wat ingekort. In hoeverre is een verlenging van het bestuursakkoord toen onderdeel geweest van de onderhandelingen met de lokale bestuurders?

De heer **Kamp**:

Volgens mij niet. Volgens mij had je afspraken voor vijf jaar en dan zit je al in de volgende kabinetsperiode. Dan komt er alweer een opvolger en dan is ook de situatie veranderd, denk ik. Dan zijn er allerlei nieuwe ontwikkelingen wat betreft aardbevingen, versterking, shadeafhandeling, compenserende maatregelen. In die nieuwe situatie moet er weer opnieuw gepraat worden. Dus er is gepraat over vijf jaar en niet over de periode daarna, bij mijn weten.

De heer **Kwint** (SP):

De commissie-Meijer wist dat toch ook wel, toen zij haar advies opleverde?

De heer **Kamp**:

Ja, maar goed, de commissie-Meijer ... Er was op een gegeven moment gezegd door Max van den Berg dat er een miljard moest komen. De commissie-Meijer heeft zich daarin verdiept en die kwam ook op eenzelfde uitkomst, voor een periode van twintig jaar. Vervolgens zijn we gaan praten met het gebied. We hebben alles op een rijtje gezet: wat denken we dat de schadeafhandeling kost, wat denken we dat de versterking kost, wat kunnen we doen voor de compensatie. Daar komt dan een bedrag uit voor een periode van vijf jaar dat vergelijkbaar is met wat Meijer voor twintig jaar adviseerde.

De heer **Kwint** (SP):

Duidelijk. Dan het aantal bevingen. U zei eerder dat achteraf bleek dat er een hoop onduidelijk was over de relatie tussen winning en bevingen, want in 2013 waren er minder bevingen dan in 2012. De informatie die wij hebben, is dat er in 2012 94 lichte bevingen waren en 1 zware beving, en daarvan weten we allemaal welke dat is. In 2013 waren er 114 lichte bevingen en 5 zware bevingen, van meer dan 2,5 op de schaal van Richter. Onderstreept dat niet juist dat er een noodzaak was om die productiemaatregel al in 2013 te nemen?

De heer **Kamp**:

Die cijfers die ik noemde ... Ik noemde geen concrete cijfers, maar ik gaf een richting aan van die cijfers; dat er in 2013 minder bevingen waren dan in 2012. Dat komt ook uit de stukken. U ziet dezelfde stukken als ik, dus al u mij vraagt: zoek even uit waar dat in de stukken staat, wat u nu beweert, dan wil ik dat graag doen.

De heer **Kwint** (SP):

Mijn vraag was niet om het uit te zoeken, mijn vraag was of u weet dat er in 2013 meer bevingen waren dan in 2012.

De heer **Kamp**:

Nee, ik dacht dat er in 2013 minder bevingen waren dan in 2012.

De heer **Kwint** (SP):

Dat is niet de informatie die wij hebben. Dat brengt het verhoor niet heel veel verder op die manier.

De heer **Kamp**:

Ja, maar ik wil u niet zomaar tegenspreken. U heeft zich erin verdiept.

De heer **Kwint** (SP):

We zullen u de gegevens doen toekomen.

De heer **Kamp**:

Ja, ik zal dat zelf ook proberen te doen.

De heer **Kwint** (SP):

Dan doen we het op die manier. Dan nog een vraag over 2012, namelijk november, het moment dat GasTerra aan uw ministerie laat weten dat er mogelijkheden zijn om de winning terug te brengen naar 27 miljard kubieke meter. U zegt dat onderzoek 7 een jaar later aangeeft dat we met een bepaalde bandbreedte uitkomen op ongeveer 30, gezien de leveringszekerheid. Stel, die schatting van GasTerra was wat aan de optimistische kant, dan nog biedt dat toch een ongelofelijke ruimte om al in 2013 een stap te nemen om minder gas te gaan winnen?

De heer **Kamp**:

Ik vond dat het niet verantwoord was om een besluit te nemen, omdat de informatie niet voldoende was. Dit was een brok informatie, maar als je daarover sprak, dan kwamen er weer andere aspecten naar voren waar geen rekening mee was gehouden. Het geheel moet ik dan op een gegeven moment bekijken. Het zijn allemaal plukjes informatie. Het zijn meningen, adviezen, maar uiteindelijk moet er wel een hard besluit genomen worden. Die afweging maak ikzelf uiteindelijk. Daar heb ik dit in meegenomen, maar die 27 is mij niet bekend, zoals ik al heb gezegd. In mijn hoofd had ik 30 en 40 en dat kwam ook uit dat onderzoek nummer 7. Die 30 was naar de overtuiging van de deskundigen onverantwoord, omdat je vlakke winning moest hebben.

De heer **Kwint** (SP):

Die onderzoeken zijn pas in 2013. Ik heb het nu over eind 2012, vooruitlopend op uw besluit in januari 2013. Dan is het de heer Broenink die bij GasTerra heeft zitten rekenen en de heer Lankhorst die de berekeningen

naar uw ministerie stuurt, naar de heer De Groot, en die zeggen: we zouden terug kunnen naar 27.

De heer **Kamp**:

Ik heb dat niet gezien, die 27, maar ook als ik het wel gezien zou hebben, dan vind ik het verschil met die 30 nog niet zo groot. Ik vond het moment niet daar ... Kijk, op het moment dat je zo'n besluit neemt, heeft dat grote implicaties in het gebied. Het heeft positieve implicaties voor de veiligheid als je een vermindering doorvoert, en het kan negatieve implicaties hebben voor de leveringszekerheid. Omdat het zo'n belangrijk besluit is, moet je echt weten dat je dat besluit verantwoord, goed onderbouwd kunt nemen en dat gevoel had ik op dat moment niet.

De heer **Kwint** (SP):

Mede daarom proberen wij erachter te komen of deze mededeling over de berekeningen van GasTerra op dat moment onderdeel was van uw afweging die u in januari moet maken.

De heer **Kamp**:

Nee, ik zei dat ik me die 27 niet kan herinneren. Ik weet niet of die 30 en 40 toen ook al aan de orde waren bij mij. Ik heb dat uit het onderzoek gehaald en dat is in de aanloop naar de uitkomst van het onderzoek mogelijk ook al naar voren gekomen, maar of dat op dat moment waar u nu over spreekt, bij mij bekend was, weet ik niet.

De heer **Kwint** (SP):

Die onderzoeken zijn pas gestart na uw besluit, als ik mij niet vergis.

De heer **Kamp**:

Ja, zeker. Maar u zegt dat GasTerra een berekening had gemaakt en u vraagt aan mij of ik wist van die berekening.

De heer **Kwint** (SP):

Ja.

De heer **Kamp**:

Die 27 in ieder geval niet, maar van die 30-40 weet ik het niet meer.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We naderen het einde van het verhoor. Ik heb nog een aantal vragen voor u. Ik kom nog even heel kort terug op de dialoogtafel, want toen u antwoord

gaf op mijn laatste vraag, zag u mij nog even peinzen. Kunt u aangeven of u persoonlijk heeft geprobeerd om die dialoogtafel overeind te houden of heeft u daar geen pogingen meer toe gedaan? Even om het helder te hebben.

De heer **Kamp**:

Ik heb met Wallage contact gehad. Ik heb nog wat frequenter contact met Kamminga gehad. Ik heb contact gehad met onze vertegenwoordiger daarin. Ik ben zelf ook een aantal keren bij die dialoogtafel geweest, maar ik weet niet hoe vaak. Ik heb op mijn manier geprobeerd, door niet alleen te praten maar ook dingen te doen, tot wederzijds begrip en vertrouwen te komen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien in onze stukken dat u als minister regelmatig een e-mailadres met een codenaam gebruikte, naast uw normale e-mailadres, als ik dat zo mag zeggen, vanuit het ministerie van Economische Zaken. Wat is daarvan de reden?

De heer **Kamp**:

Het werd mij op een gegeven moment geadviseerd om dat te doen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En om welke reden?

De heer **Kamp**:

Dat weet ik niet. Om veiligheidsredenen ongetwijfeld.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Veiligheidsredenen.

De heer **Kamp**:

Ja. In die tijd gebruikte ik vrij veel mijn Gmail-adres en de rest voor zakelijke contacten. Er is geadviseerd, misschien in dat verband, om dat via een andere e-mailaccount te doen. Maar ik geloof niet dat ik dat frequent gebruikt heb. Bovendien kreeg ik de ambtelijke informatie vanuit EZ op papier. Daar zat ik dan 's avonds mee te werken. Dan schreef ik daar wat bij of ik tikte het uit. Als het een paar woorden waren, schreef ik het, en als het meer was, dan tikte ik het uit en dan ging het in geprinte vorm naar de mensen toe. Dat ging meestal zo. Ik was niet frequent via e-mail aan het corresponderen met medewerkers, ook omdat ik natuurlijk iedere dag op kantoor met hen kon spreken.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Van wie kreeg u dat advies om dat aparte e-mailadres te gebruiken?

De heer **Kamp**:

Ik denk van de beveiliging van het ministerie.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U denkt van de beveiliging, maar u weet niet meer precies wie u dat heeft geadviseerd?

De heer **Kamp**:

Nee, wie zou dat kunnen doen? Het kan mogelijk van beveiliging via mijn secretariaat bij mij zijn gekomen, maar het kan ook rechtstreeks vanuit de beveiliging zijn geweest. Het kan misschien via de ambtelijke leiding zijn gegaan, ik weet het niet. Ik geloof niet dat ik dat veel gebruikt heb. Ik weet ook niet welk adres dat was. Weet u dat?

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Omdat u het vraagt: kievit.

De heer **Kamp**:

Kievit? U heeft geloof ik 60.000 e-mailcontacten van EZ gekregen. U kunt ook kijken hoe vaak ik dat gebruikt heb. Voor mijn gevoel niet vaak.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U bent als minister meerdere malen in Groningen op bezoek geweest. Wij hebben kunnen nagaan dat het in ieder geval veertien keer was, maar misschien bent u er ook nog op andere momenten geweest. Meteen in januari 2013 gaat u naar Groningen. Op wiens initiatief was dat? Ik help u herinneren: dat is de avond in de Boshal in Loppersum.

De heer **Kamp**:

Bij EZ was het meestal zo dat ik gewoon zelf besloot wat ik ging doen, maar er waren natuurlijk communicatiemensen en beleidsmensen en die zeiden ook dingen tegen me. Soms kwam het helemaal vanuit mezelf en soms kwam het van wat zij tegen me gezegd hadden. Maar ik vond dat ik zo snel mogelijk naar het gebied toe moest gaan en met de mensen moest praten. Ik heb daarna vaak met bestuurders gepraat. Ik ben vaak het gebied in gegaan en heb met de mensen gepraat. Dan belde ik aan en dan praatte ik met de mensen. Met sommige mensen heb ik bij meerdere bezoeken

gesproken, maar die allereerste bijeenkomst was volgens mij in de sporthal van Loppersum. Daar waren honderden mensen aanwezig. Dat was mijn eerste gelegenheid om te vertellen wie ik was, wat ik daar deed en wat ik in januari had voorgelegd aan de ministerraad om te gaan doen, namelijk die onderzoeken. Volgens mij heb ik dat bij die gelegenheid daar in die zaal gepresenteerd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Hoe heeft u die avond ervaren?

De heer **Kamp**:

Ik vond het ontroerend. De woede en verontwaardiging bij de mensen waren toen nog gematigd en die zijn later sterker geworden, op zichzelf door die onderzoeken en daarna door de hogere winning in 2013. Op dat moment waren die mensen in die sporthal ontvankelijk. Ik vond het ook ontroerend dat zij op een gegeven moment het Wilhelmus gingen zingen met elkaar. Dat vond ik ontroerend.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In een interview met het Dagblad van het Noorden op die dag geeft u aan dat u niet kunt uitsluiten dat er mogelijk slachtoffers zullen vallen. Dat leidde vervolgens tot de kop "Er kunnen doden vallen".

De heer **Kamp**:
Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Toch werd er niet ingegrepen in de gaswinning en werd er dat jaar zelfs meer gas gewonnen. Begrijpt u dat de combinatie van deze factoren in Groningen leidde tot enorme boosheid en bezorgdheid?

De heer **Kamp**:

Zeker, ik heb dat aan het begin van mijn verhoor ook gezegd, dat zij zich veronachtzaamd voelen gedurende vele jaren. Dan komt dat advies van SodM dat niet direct opgevolgd wordt, maar tot negen maanden onderzoek leidt. Daarna komt er een jaar waarin er meer gewonnen wordt in plaats van minder. Dus ik kan me er van alles en nog wat bij voorstellen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat is u nu het meest bijgebleven van al die bezoeken die u hebt gebracht aan Groningen?

De heer **Kamp**:

De ellende waar de mensen in Groningen mee geconfronteerd werden. Kijk, het is veiligheid in je eigen huis. Als je ergens problemen hebt, dan ga je naar huis en daar ben je dan veilig. Maar die mensen waren daar niet veilig. Hun gevoel was dat er zomaar wat kon gebeuren, zoals met die aardbeving van Huizinge. En vervolgens wordt er bekend dat er ook nog zwaardere aardbevingen kunnen komen. Voor sommigen is misschien het verschil tussen 3,6 en 4,2 klein, maar voor mij is dat verschil heel groot, want dat is een veel krachtigere aardbeving. Op het moment dat bekend wordt dat die mogelijkheid zich voordoet, worden de mensen nog ongeruster. Dan wordt er gezegd door de Groninger Bodem Beweging dat er gaten in de grond kunnen vallen waar huizen in verdwijnen. Ik denk dat door het geheel van alles wat daar speelde, mensen heel ongerust waren, en heel terecht.

Ik denk dat er alle druk stond op ons en op mij om daar wat aan te gaan doen en dat is uiteindelijk ook gebeurd. Uiteindelijk is dat bestuursakkoord met de regio bereikt. Uiteindelijk is die winning in mijn periode teruggedaan van 48 naar 20 miljard. Maar op het punt van versterking, daar komen we de volgende keer op, is er te weinig gepresteerd en dat heeft ook weer het negatieve gevoel van de mensen gevoed. Ik heb nooit het idee gehad dat dat de mensen te verwijten was. Ik denk dat het begrijpelijke verontwaardiging en woede was bij de Groningers. Ik denk dat als hetzelfde zich afgespeeld had in de Achterhoek en Twente, waar ik mijn hele leven gewoond heb, dan hadden de mensen net zo gereageerd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u voor uw antwoorden. Zoals u zelf al aangaf, zullen we in het volgende verhoor met u ingaan op andere productiebesluiten die u heeft genomen, om de winning te verlagen, maar ook over de shadeafhandeling en de versterking en misschien ook nog leefbaarheid en andere aspecten. Voor dit moment bedankt. Ik verzoek de griffier om u en uw steunverlener, de heer Daemen, naar buiten te geleiden.

De heer **Kamp**:

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Maandag aanstaande, om 10.00 uur, is ons volgende verhoor. Dat is met mevrouw Dales, die zowel ervaring heeft in haar familiesituatie met de gevolgen van de gasbevingen, alsook mensen bijstond als het ging om sociaalpsychologische hulp.

Sluiting 17.39 uur.